

„ablaka mögé lép az Isten”

HELIKON

IRODALMI FOLYÓIRAT

MEGJELENIK KÉTSZER EGY HÓNAPBAN KOLOZSVÁRON
VII. ÉVFOLYAM 1996. 16. (202.) SZÁM — AUGUSZTUS 20.

ára 500 lej

István király elfogja és megkötözteti a legyőzött erdélyi Gyulát (Képes Krónika)

Ah, hol vagy, magyarok
Tündöklő csillaga!
Ki voltál valaha
Országunk istápjá!

Hol vagy, István király?
Téged magyar kíván,
Gyászos öltözetben
Teelötted síróán.

Rólad emlékezvén
Csordulnak könnyei,
Búval harmatoznak
Szomorú mezei.

Lankadnak szüntelen
Vitézlő karjai,
Nem szűnnek iszonyú
Sírástól szemei.

Előtted könyörgünk
Bús magyar fiaid,
Hozzád fohászkodunk
Árva maradékid.

Kesergő ének
a XVII. század első feléből

LÁSZLÓFFY ALADÁR

Ezerszáz kőműves

"És száll a csend — a hold mosatlan
ablaka mögé lép az Isten;
egykedvűen néz — túl homályos
űveg, hogy lásson és segítsen."

(Baka István)

Vár vagy vakondtúrás? Hely kérdése minden hajlék helye. Idő kérdése az is, hogy mire van rendelve az idő. A fáradt (nép)vándor leheveredik — és az hely vagy haza?

"Názáretből támadhat-e valami jó?" — kérdezi egy típus (mely az efféle kérdésfelvetés révén válik "világtörténelmivé") János evangéliumában. Magas labdák alacsonyan-hordozói. Nem a szerep változik, csak hordozói cserélődnek. Akik vállalják vagy tovább már nem akarják vállalni. És ez a huzakodás kelti, okozza azt a fénytörést vagy árnyjátékot, hogy a szerep másul.

Örökre vitás kérdés marad, hogy a koronával egyidejűleg kapott-e István a pápától, jelképesen, az akkori vagy az örök Európától bármi mást, jogot, védettséget, akármit, ami nem inkább feladat és kötelesség mindmáiglan? Ám egy realitás folytatása csak elismerendő realitásnak, hogyha még a mítoszok folytatása is szerte, lehet realitás. Mégis a jelképekben narcisszisztikus szerelmes korunkban legjobban és legvégül már a kőműveskelemenkedéstől félhetem leginkább magunkat: a kártyavár, mihelyt felér a legendáig, megint leomlik reggelre. Mert Európa éppúgy legenda, mint a csodaszarvas. Csakhogy a bikává változó Zeusz-királyfi körül hitelesebb az önirónia glóriája, mint a mi nekibuzdulásainkban, fogadkozásainkban, hogy azt a múltat a zsebkendőnknek a négy-

>>>>> folytatás a 2. oldalon

- Bogdán László novellája
- Szabó Gyula: Ünnepeztünk
- Kántor Lajos:
Bodor Ádám lakomája
- Pék Pál versei
- Jeanette Winterson: Newton
- Gyanta Gyula versei
- Csobán Endre Attila:
Pázmányt olvasva
- Szócs István: Olvasatok
- Terényi Ede:
Bartók-modell, északi módra
- SERÉNY MÚMIA

OLVASÓINK
FIGYELMÉBE!

A postai lapterjesztő nyilvántartásában a HELIKON katalógus-száma 3012
Folyóiratunkra a szerkesztőségben is elő lehet fizetni 10 és 14 óra között
Kolozsvári előfizetőinknek díjtalanul kézbesítjük a HELIKON-t

16

Ezerszáz kőműves

>>>>> folytatás az 1. oldalról

sarkában is felfogjuk. Nem hagyott bennünket olyan helyzetben a história. Persze lehet, ezt is csak be akarják mesélni nekünk, mint 45 óta a büntudatot. Így aztán, pucéran számíthatva: Ulenspiegel szalonképes, Ludas Matyi túl mucsai. Artúr királyé döfi-legenda, Attila királyén stupiditás. Bár nekünk is volt, került nemcsak fele királyságunk, de birodalmunk is, ám arra emlékezni irredecentizmus vagy legalábbis taszilóskodás.

Különbén tényleg, lehetne sztoikusabban szemlélni a nyomorunkat, hiszen (anélkül, hogy erre, effélére mások esetében is rákérdeznénk) mi csak tudjuk, hogy nem tudunk elszámolni. Pláne a kamatos kamatokkal, ezerszáz év után: hol vannak Ők? A Vereckénél (vagy egyebütt) bevonulók? Hová tetted azt az anyagi gyermeket?— rivallhat rá idegesen Kilió bármikor Angyalbandira, amikor a siralomházba utoljára beengedik hozzá. "Deres már a határ, őszül a vén betyár..." De lehet, hogy mégsem.

Próféták és nosztradámuszok, Ottók, Haynauk, Batukánok, Szolimánok, Sztálinok, Caraffák és Clemenceau-k próbáltak Endlősungot, végmegoldást, végső elintézt hozni sorsába ennek a kései népvándornak, mely nem meaculpázva érkezett s nem kifulladásra ült meg végül a helyén. Az is hallható: a kalandozásoknak kevésbé nyilvánvaló és kevésbé rejtelmes okok vetettek véget, semmiképpen az augsburgi vereség, melyből legfennebb Lehel (egyik) kurtje került ki kicsorbulva, még nem a kardunk. Ami mára már amolyan múzeumi cévitamin ugyan, de nem holmi hazavert népség az, akiről az első évezred mérlege szól. Ja, hogy *Európa vegyesházassága* (mondja Panek Zoltán)? Persze, akárcsak az ENSZ valamennyi tagállamának népessége; ahová nem jutott nomád, oda jutott parafasisak és cowboykalap. Írott és íratlan hősök írott és íratlan világa. Ezerszáz kőműves összetanakodék, és...

Anélkül, hogy elrelativizálnánk, túlrelativizálnánk: aminek később Szondi és Dobó, Thúry György és Jurisics Miklós, Zrínyi és Bornemissza Gergő ellenállt — az voltunk mi Szvatoplukéknak abban az időben, 896-ban, a maga idejében, mikor még nem egyezmények és békekötések rendezték, hanem helyben kontrázták-rekontrázták meg a honalapító partikat. Szakasztott úgy, mint fejlett korunkban Boszniában vagy bárhol az öblök mentén. Ahol nincs elég pénz, tehát nem maradt elég érdek, hogy az legyen az erősebb kutya, aki akar. Egy szeg miatt a patkó elveszett. A patkó miatt a lovas elveszett. A lovas miatt a csata elveszett. A csata miatt az ország... Tanulságok tanulsága. Eszperantóul: vanitatum vanitas!

Ezért féltünk magunkat a kőműveskelemenkedéstől. Miközben világos, hogy ha csak egy akolnyi, kutyaolnyi marad, az is az Árpád-ház folytatása. Nem magas, nem vár, de Déva.

Sajnos István helyes döntésének ára volt, ára lett. Odalettek múltunk igazi forrásai. Az új hit, agymosás formájában, pár évszázad alatt még a tudatokból is kiirtotta az új Istennek nem tetszőt. Az új játékszabály szoros volt: Dózsa első homlokpántját maga Stepha-

nus rex viselte. Ő tudja, hogyan, lelke rajta; dicső megmaradásunk miatta — rajtunk. Mert hol vannak a herulok, a gepidák, az avarok, a longobárdok... A dákok, az antok, a varégek... És persze a magyarok...?

Úgy is felfogható volna, hogy a honfoglalás esetünkben is értelmét veszítette, mert más nép foglalta el a hont, s egy másikat engedtek ezer évig továbbélni. Történetesen a neve alatt. A nyelve és a kultúrája, az indulatai és a temperamentuma szerint (is)... Ez persze kész csoda. Ehhez mi (apánk apái és ükapái) mindössze a testünk-lelkünk kellett hogy adjuk. A többi adta a kincstár. A K. u. K.-val bezárólag. Azt is elhinthetnénk kedélyesen ebben a coca-cola rekláms világban, hogy a magyarok története a huszártól a Tasszárig foglalható össze egymondatban. Közben itt-ott egy kis *hősvértőlpirosult* ligetünk hervad már. A *hajdanerős*. Jöhet egy kompromisszummal több, avagy magaalátört nemzetudattal bicegni tovább, végig — nem mindegy.

És azt is mondhatnánk, hogy Mohács óta ilyen jól nem álltunk sem a világ, sem a magunk szemében, kár folyton a nemzethalál s a mi vagyunk a cica közt oscillálni, sokadozni. A neszesemmi Niagaraí tényleg vannak, úgyis vannak alattunk. De más népnél is volt tatár és trianon. A meghirdetés retorikája s az érvelés győzelme — azóta minden másképpen működik, mint az első Szentistvánnapon. Csakis az, valami olyan sugározhatja igazán a bölcsességet, ami lelki technológia terén is meghaladja a történelmi múlt primitív köolajfinomítóit: már nem a vér és derivátumai lesznek az energiahordozói. Így támadhat még Názáretből is valami jó. Mindenkiből, amiben mi nem vagyunk, nem mi vagyunk a provincia. Hanem máshonnan mások számára vezetnek felénk, hozzánk, belénk a zarándoklat hágoi, új, tiszta Vereckék.

"Mi vagyunk azok, akiknek másképp kell látnunk a múltat, a világot (monjda Makkai Sándor) — az életet, az embert, a jövőt. Másként kell felelnünk az erre vonatkozó kérdésekre, mint ahogy az ősök dicsőségében sütkérező honfibuszkeség, az eszménytelen és gögös tudomány s a szemforgató erkölcsi kétszínűség feleltek."

Különbén csak fénytörés vagy árnyjáték lehet, hogy a szerep más, nemcsak a testek. A testünk. Melyet örökké veszélyeztet valami buzgó, amatőr, szakszerűtlen, kapkodó és kíméletlen, önpusztító kőműveskelemenkedés. De legalább ugyanott, még mindig ugyanott, ahol az Árpádból szerepet cserélt István először kötött szövetséget az egyetemes Istenné változó-kiegészülő Hadúrral. Akit egy évezred múlva azért még Petőfi emleget.

Miniatúra Káliti Márk *Képes Krónikájából*

EZERSZÁZ

A gyengeelméjű VII. Keresztély dán király óhajára 1768-ban Hell Miksa és Sajnovics János, mint jezsuita papok Skandináviába, Vadő szigetére utaztak, ahol a lapp és a magyar nyelv nagyfokú hasonlóságára figyeltek fel. Sajnovics János a német Hell állandó ösztökélésével dolgozott és nagy művét 1770-ben Hágában jelentette meg (*Demonstratio idioma Ungarorum et Lapponum idem esse*). A sors csúfos iróniája, hogy az öntelt Schlözer, még az ő tétteleit hirdető Sajnovicsot is kigúnyolta, magyar volta miatt(!), mondván: nevetséges, hogy Sajnovics, "új felfedezésről" beszél, holott a lapp-finn-magyar rokonság 1717 óta "közismert"! Persze, folytatta Schlözer, a magyarok minderről semmit sem tudnak, illetve amit tudnak, az rossz és alaptalan. De Pray György elismerte ugyan a finn, a lapp, a permi és ugor nyelvek, valamint a magyar nyelv közötti meg egyezéseket, ám a rokonság elméletét elutasította.

Hittek továbbra is a magyarság keleti és kaukázusi eredetében. Kalmár György (*Prodromos*. Pozsony 1770), Beregszászi Nagy Pál (*Parallelon*, Erlangae 1794) útmutatásait követve egyre többen indultak kutató útra, keresvén a magyarok őshazáját. Ógyallai Besse János (1765-1838) a Kaukázusba indult, Jerney János (1800-1855) a Don vidékére utazott. Voltak olyanok is, akik "ingadozhatatlanul hittek nyelvünknek a finnusszal való némi nemű közelebbi rokonságában", ámde anélkül, hogy az eredetünket onnan vezették volna le. Így indult el keletre Reguly Antal (1819-1858), bebarangolva az Urál és az Ob folyó közötti hatalmas területet, rengeteg vogul és osztják emléket összegyűjtve. A göttingeni iskola továbbra is sokakat vonzott, de jó ideig nem volt meghatározó. Így például itt tanult egy ideig Kőrösi Csoma Sándor is, aki soha egy percig sem hitt a finnugor eredeztetésben!

Budenz, kétségkívül tehetséggel, szembezállt mindenkivel, aki nem fogadta el a finnugor nézeteket. Dilettantizmusnak, magyar értetlenségnek nevezte el a be nem hódolókat, akik laikusok, megszállottak, zavaros gondolkodásúak.

Ám a harc tovább folyt és az ázsiai törökséggel rokonító Vámbéry Ármin ellen már csatasorba állt az ifjabb nemzedék is, így a Budenz-tanítvány Szinnye József (1857-1943), Munkácsi Bernát (1860-1937). Budenz nagyon is jól tudta, a győzelemhez ifjú követőkre van szükség. Ezért már 1868-ban bevezetette a magyar egyetemeken a kötelező finnugor-oktatást, amely mindmáig így van. Joggal panaszkodott Vámbéry Ármin (1832-1913), ha a török nyelveket oktatták volna így, másként alakultak volna a magyar őstörténet irányai. A múlt század végén nem csak az un. "ugor-török" háború veszett el a finnesítés-ellenzők számára, hanem az a lehetőség is kicsire zsugorodott, hogy az őstörténet-kutatásunk ne legyen egyenlő dogmák követelésével.

Dr. BAKAY KORNÉL: HOGYAN LETTÜNK FINNUGOROK?

KÁNTOR LAJOS

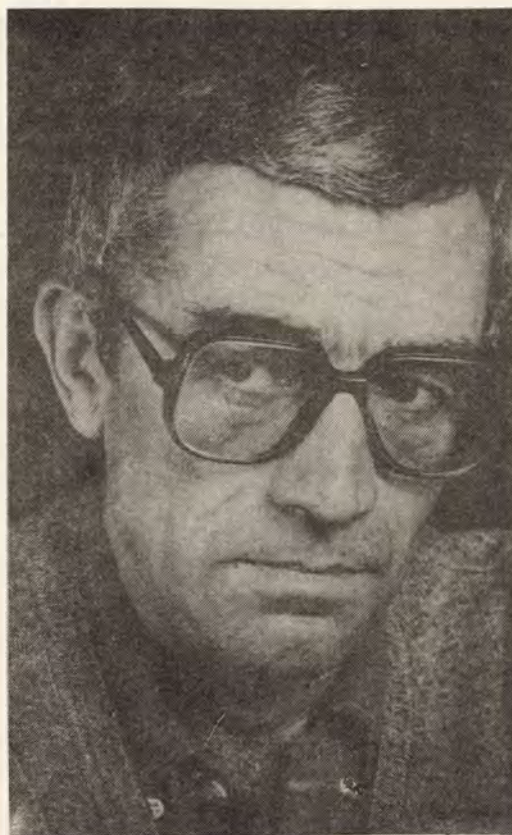
Bodor Ádám lakomája (avagy a dolgok rendje)

Protokoll szerint — ami eleve idegen volna Bodor Ádámtól, illetve ami a Sinistra körzetben alapvetően mást jelent, mint a polgári életben megszokott — a hatvanadik születésnapjához, esetleg az ehhez tartozó díszvacsora leírásával kezdhethetném az ünnepi sorokat. Az ünnep azonban (ha egyáltalán lehet annak nevezni az emlékeztetőt, hogy végleg vége az ifjúságnak, az illúzióknak) 1996 februárjában lejárt. Nem járt viszont le az ideje a Bodor-novellák (regény?) olvasásának, az újraolvasásnak és az újabb, legújabb művekkel való ismerkedésnek.

S akkor mégiscsak kezdjük a lakomával. A magyar — s a világirodalomban kínálkozó példák, előzmények nemigen igazítanak el Bodor Ádám világában — sem Móricz Zsigmond, sem Krúdy leírásai nem ihlethették meg szerzőnket, e vonatkozásban legalábbis nem —, ám hogyha pontosak akarunk lenni az írói mű, az életmű feltérképezésében, hasznos innen indítanunk a vizsgálatot. Bodor Forrás-kötetének előszavazója, K. Jakab Antal (1969-ben) inkább a nyelvtani, kevésbé a társadalmi feszültséget érzékelte kifejezések példaként említi, már első bejárló mondatában: "Megeszünk valamit, megiszunk valamit — szokták mondani Bodor Ádám novelláiban." Majd haminc évvel később, főként a *Sinistra körzet* (1992) felől térve vissza az evés-ivás milyenségéhez, az erőteljes — és borzalmas! — konkrétságban érvényesülő groteszket vagy inkább abszurdot és tragikumot véljük ma jellemzőnek.

Már csak azért is, mert Bodor Ádám szövegével nehéz versenyezni, idézzük magát a szerzőt, "egy regény fejezetei" közül az egyiket, a 10.-et, amelyben Géza Hutira, Coca Mavrodin ezredes(nő) és Nikifor Tescovina beteglátogatóba indulnak, az év leghidegebb napján, a Kolinda-erdőbe. Útközben Pantelimon pópánál italt és ételt vételeznek, újságpapírba csomagolt néhány darab dermedt főtt krumplit, pár fej vöröshagymát és ráncos héjú almát. Miután a világtól hermetikusan elzárt, bedeszkázott házukba rekesztett járványos betegeket, a nyugalmazott erdőkerülőket egy csövön át (likőrrel? rummal? vagy denaturált szesszel?) megittatták, és megnyugtatták őket, a bentieket, hogy két napra való élelemkészletüknél többre nem is lesz szükség, a három látogatót kint nekikészül a lakomának.

"Coca Mavrodin ezalatt, mintha kiránduláson lenne, köpenye zsebéből elővette az úti elemőzsiát. Az újságpapírt a kerges hóra terítette, négy sarkát ellátta nehezékekkel, jégdarabokkal, nehogy a szél váratlanul fölkapja. Körmével megtépdeste a dermedt krumplikat, majd elkérte Nikifor Tescovina zsebkését, és fölszeletelte a hagymát. Aztán, mint aki a férfiak javára

lemond az adagjáról, visszaült a nyeregbe, a ló nyakára dőlt, és elbóbiskolni látszott. [...]

Géza Hutira Nikifor Tescovinával együtt a leterített újságpapír mellé térdelt, s falatozni kezdtek. Esteledett, a felhőkből áradó színes fények sápadozni kezdtek körös-körül a hó szélverte hullámain.

— Nézze csak — jegyezte meg az étkezés vége felé Nikifor Tescovina. — Hadd mutassak magának valamit. Ez a karika hagyma itt pont olyan, mint egy fül.

— Fül? Jópofa.

— Nézze csak meg jobban.

— Tényleg, egy fül. Egy igazi fül, de hát hogy kerül ide?

A rideg krumplihéj, a felvágott hagymaszeletek, a fonnyadt almacikkek között az újságpapíron egy egész fülkagyló hevert. Kicsit szőrös, kicsit véres, nemrég törhetett le valahonnan, frissiben.

— Ha nem veszi bizalmaskodásnak, hiszen ez igazán csak a magánvéleményem — súgta oda Nikifor Tescovina —, azt hiszem, a magáé.

Géza Hutira két kézzel a fejéhez kapott, arra a helyre, ahol behúzott korcsor-

lyasapkjára lefogta volt a fülét. Kitapogatta magát, aztán arca felé tartotta a tenyerét. Egyik keze száraz maradt, a másik ragacsos volt, maszatos, kicsit barna.

— Hm. A kutyafáját neki. Biztos nekimentem valaminek. Becsszóra, fogalmam sincs, hogyan történhetett — nyöszörögte szinte mentegetőzve. — Lehetséges, azzal a vascsővel, ahogy húztam kifelé a gerendák közül. Mintha egy kicsit meglöködött volna.

Coca Mavrodin nem aludt, most hirtelen kiegyenesedett a pára csóváit közül, megköszörülte a torkát, és odakiáltott:

— Most hülyéskednek, vagy tényleg az elvtárs füle az? Mert azt én is megnézném. Hadd lám csak.

Géza Hutira füle csonkja köré görbítette tenyerét, hogy megértse, mit is kíván Coca Mavrodin. Kicsit eltöprengeni látszott a hallottakon, aztán miután mégis megértette, szomorúan megrázta a fejét.

— Sajnos, már nem lehet.

Egy kicsi, avarszínű negylábú állat, akkora, mint egy mókus vagy egy menyét, lábát a kerges havon sebesen kapkodva, szájában a füllel éppen tova-iskolt. Távolabb a párja várta, és nem sokára hallatszott, ahogy fogaik között Géza Hutira porcogói ropognak.

Az evés-ivás sinistrai története, a hatalmat kiszolgálók és kiszolgáltatottak lakomája (a *Géza Hutira füle* című fejezetben) ezzel korántsem ér véget — Bodor Ádám kiválóan ért a fokozáshoz, az abszurd abszurdjához. A Pantelimon pópánál töltött este (a most forró kályhalapon előkészített krumpliszeletek, gombakalapok, egész almák elfogyasztása), a két ezredes (mármint Coca Mavrodin és Pantelimon pópa) társasjátéka, malmozása után, a különítmény reggel újra nekiindul a Kolindának; Coca Mavrodin megkéri beosztottjait, hogy útközben ne pisiljenek ("Nem kizárt, szükségünk lesz majd egy kevéske langyos folyadékra"). Rövidesen megkapjuk a magyarázatot: az éjszaka folyamán benzinnel, gázolajjal az erre megbízottak felgyújtották a bezárt erdőkerülők házáat, s most Hutiráéknak kell az üszökből, hamuból előkotorniuk, megtisztítani a "dögcédulákat" — a Sinistra körzet lakóinak bokájára, csuklójára erősített, névre szóló bádoglemezeket. Azonosítás, a nyilvántartás lezárása érdekében. A jól végzett munka jutalma (ott kint, a hóban) hagymás ponty árpakásával (fagyos konzervből). De van tovább is. A beteg erdőkerülők közül egynek nem találják meg a dögcéduláit, Aron Wargotzkinak elégett fellábbal sikerült valamiképpen elmenekülnie. Az ő megke- resését az ezredesnő Andrej Bodorra, a halottkém-besegítőként is dolgozó útkaparóra bízta. A menekülő feltételezett lakomája a száraz toboz és sötét jégcsap — az áruló jel pedig bizonyára a hóból is előbukkanó ürülék ("ha eltakarja is mondjuk az éjszakai havazás, reggel a fehér takarón át a nap melegét magába szippantva leveti magáról a hazug álcát, és újra ott

>>>> folytatás a 4. oldalon

>>>>> folytatás a 3. oldalról

pompázik nemes barna mázával"). Az útkaparó végül nem így akad a szökevényre, hanem a perzselt kakukkfű szaga lesz az ötödik nyugalmazott erdőkerülő veszte; teleette magát földdel, s meleg tejet kívánna rá, de csak "pipadohányra" (kakukkfűre) futja az ideiglenes menedéket adó üregben. A bögre tej helyett zsákokban a bűvópatakba hordott cementet kap Aron Wargotzki nyugalmazott erdőkerülő. Az üreg elcsendesedik, az ügy lezárul, a volt barátok sem szólnak semmit. "Ez a dolgok rendje."

A történet, a mese elemeit kellene most sorra vennünk. Nem csupán az ételt, italt (a lefagyott emberfület s a sűrűn fogyasztott denaturált szeszt is), az éghajlatot, növény- és állatvilágot, az ide, a körzetbe kerülő embereket. (A "sinistru, sinistra" melléknév jelentése a román-magyar nagyszótár szerint: baljós, vészterhes, végzetes, gonosz, sötét, gyászos; főnévként: elemi csapás, szerencsétlenség.) A névadást. Például a halottkém-útkaparó, Andrej Bodor elnevezését. (Sinistra körzet előző, Coca Mavrodint megelőző parancsnoka, Puiu Borcan ezredes és az új jövevény közt lezajló, névadó beszélgetés néhány sora: "— Szóval maga az. — Én. — És mi a neve? — Nem tudom. Elvesztek az irataim. — Akkor jó. Minden rendben. — Elővette zsebéből azt az óraláncon függő, csillogó bádoglepocskát, amelyre frissen belevésve sötétlett: Andrej Bodor. Az álnevem. Saját kezűleg akasztotta a nyakamba, tarkóm alatt a csípőfogóval összesajtolta a szabad végeket, s a fém máris melegedni kezdett a bőrömon. Tetszett is az új nevből az Andrej nagyon.") Géza Hutira nevének is el lehetne topregeni, ismervén egy erdélyi Hutira családnevet s az oda tartozók foglalkozását, rangját. A rangfokozatok (mindenki ezredes?) nemkülönben beszédek. Mint ahogy a keresztnevek magyarul nem használatos előrevetése is pontosan értelmezhető.

Sinistra emléke nem zárul, nem zárható le "egy regény fejezeteivel". Dolina, Rotunda, Dobrin meg Nikifor Puszta, Odessa Serafim és átmenetileg közös otthonuk a Kannibál-sori vagonlakásban ugyanarról beszél, mint a pénznek neve. (Egy újabb novellából, a Holmi 1995. végi számából: "Vérdíjat tűztek ki a fejére, nem is keveset, hetvenöt dollárt ígértek a nyomravezetőnek. Ez lejben számolva nagyjából másfél milliónak felelt meg, karbovanyecben, vagyis ukrán kuponban a negyedmilliárd körül járt, de még új forintban is közel százezret jelentett...") Ugyanebből a világból valók a "kormányzati medvék". És a többes harmadik személyű, az alávetettek számára kitalált, általuk tudomásul vett igealakok ("Majd megmondják"). Teljesen, tökéletesen felépített világ. Valóságismeretből, személyes tapasztalatból született abszurd. Mint a Kafkái vagy a Dino Buzzatié.

Én mégis inkább Krúdy és Faulkner közé helyezném. (Persze, az utánuk következő időbe.)

PÉK PÁL VERSEI

Örökség

Minden utam egerút már.
S Bizáncban a kis szukák
nyüzsögnek még, mintha újra
éreznék a konc szagát.

Vak a hold is. Úgy ül fönn a
fellegen, mint szürke mag
véletlen a szíkre ejtve,
mint a mécs, ha lecsavart

lángja többé nem lobogtat
árnyakat a függönyön
Elzuhan már mind, akihez
évek óta nincs közöm,

s tíz igaz se akad többé,
tíz, kiben a tél halott,
tíz, kiért a régi pompa
kertjeinkben fellobog!

Hiszen csak az éhkopp jutott,
hiszen csak a céda rend,
föld álarca, s fölvirágzott
nyársakon, a völgybe' lent

csupasz testünk, ahogy verdes,
s az éj ölébe horgad
Hazánkért ha csak egy varjú,
s a pokolbéli holtak.

Ithaka

Lakóán így a hú tükörben,
bélyeggel az arcomon,
aki voltam, földsírketen
vonulok egy színpadon.

Háborodott fű tolong rám
édes kertek alján,
s nyög a szél a szétrohadó
malmok vitorláján.

Oda ver a légszomj mégis.
Kitépve az ősi fák
Aki bennem esteledik,
föl az égbe mit kiált?

Hisz a titok leplezetlen:
bekerít a hullaszag
Kitéra is hazugság, és
hazugság a tiszta had,

pedig egykor ezt a partot
álmodtam, egy éjszakát,
mikor a víz fátylain túl
megláthatom Ithakát,

s tudom már, a jelenléte
elemészt, egy seb a száj
Boldogságom árnyéka ez,
üres föld, és nem hazám.

Az út

"Az út, mely szóba-fogható,
nem az öröktől való"

(Lao-ce)

Honnan a kés a gyökereken, honnan
ez a rontott aratás?
A túl miért? S a hibbant fénytörésben
minek ez a holdas utazás?

Más időben tépett kőre roskadt,
s rakta egyre ki-ki ketrecét,
de ráomlott a szél-szabdalta, s néma,
önmagáért habzó üres ég.

A végső út a kerítő időben
számúzná hát a sebet boldogan,
ahogy a tér, a köd, az árny, a mélység
útoesztóin forogatom magam.

Ami lesz, a volt-ba tódul akkor,
s írónak majd szeplőtlen lapok,
mert állok én az ég, a föld, a kezdet
kapujában, tudva, ki vagyok.

Szép nyári est

"Álmodom mások alusszák"

(Szilágyi Domokos)

malom sír a csöndbe/ végül/ megindul
a kő a rög/ sarlók közt a zsidbaát rét/
a fölforgatott pusztá föld/ ahogy mégis
visszahull a/ bátyánykodó pillanat/ ver-
mébe/ és szétomlik/ az itt a most a tenni
csak/ s forog velünk nyársainkon/ hazánk/
többé meg se lát/ isten bevert kék szemé-
ből/ éj zuhan a lombon át/ s hold tavába
gázolunk/ mi/ szodomai boldogok/ mint a
falka vadak nyomán/ érezve a konc-szagot/
álmodunk pedig mások álmát alussza/ és ott
a múlt/ jázminillat ölében ki/ minden ron-
tást kitanult/ s kő a rög/ a malom zokog/
s ég sincs már/ a sugarak/ fénytelen/ az
ágbogakká zuhló kertre sújtanak — — —

Balaskó Zsuzsa: Emlék

SZÓCS ISTVÁN

Olvasatok

Bényei Tamás tanulmánya: *Esendő szörnyek.*

"Az ismert és az ismeretlen bizonytalan határvidékének rémséges lakói a felderített világ könyörtelen terjeszkedésével távoli fedezékekben keresnek bűvőhelyet... szívóságuk mégis elismerésreméltó — és (ez) mi mást mutatna, mint hogy szükségünk van a szörnyekre? Amint véglegesen kiderül valamelyikről, hogy nem létezik, vagy immár törzskönyvezetten, latin névvel felcímkézve, a rendszertan részeként él tovább, azonnal kerül helyette más rémség — ekképpen szaporodnak az úrszörnyek is a lassan kultúrtörténeti érdekességé váló antik szörnyek helyett. Hiszen a szörny valójában csak addig igazi szörny, amíg létezése bizonytalan: életeleme a rejtély — és életfeltétele, hogy talán mégsem létezik. Vagy ha mégis bizonyítottan létezik, szörny létehez hozzátartozik, hogy megfoghatatlan és felfoghatatlan még az is, amit akár órákig bámulhatunk, mint a vásári szörnyalakokat."

Bényei általában nem etimologizál, csak a latin névvel kapcsolatban idézi: "Tournier megjegyzi, a szörny eredeti jelentésében (*monstrum*) ott bujkál a *monstrare* (mutatni) szó"... ám ebből nemcsak az következik, hogy következtetésképpen "minél szörnyűbb egy lény, annál inkább közszemlére való", hanem hogy mindég kiderül róla valami; *kitetszik, kitűnik, megmutatkozik* valami meglepő, mégis előre sejtett rémség: (Weöres: *A kreatúra az, ami, felkel "és mutatja magát".*) Kilátszik a lóláb az ördög köpenye alól; megmutatkozik a vasfog, a vámpírfog, a kettős fej, az Egyszem, a szarv, a tüzes lehelet, a pokol bűze; kitetszik majmunk menyasszonya, álljon meg a menet... A szörnyű lehetőség mutatkozik meg a maga irtóztató valójában.

A "szörnyeteg, szörnyűséges, szörnyülleni" szavakból elvont (rekonstruált) SZÖRNY szónak kétségtelenül a *szór* szó a töve. Nem is azért, mert a *szór*, az *szűr*hat (lásd még sörte, sül, szulák, sündisznó, sertédisznó), hanem azért is, mert a *szörnyű* dolgok azok, amelyek "borzasztó" dolgok: a hajunk és minden szőrünk szála égnek áll tőlük, a *borzadály* a szörnyűség által előidézett érzés- és fiziológiai állapot.

A borzadás azonban már — viszonzás; ha te úgy, akkor én is; hiszen előbb a támadó szörnyeteg borzolja fel szörzetét, fújja fel pófáját; a felálló szörzet nagyobb, fenyegetőbbnek, "sokhegyűbbnek" mutatja a lényt.

Vénusz bundában; azért olyan izgalmas, írja Sacher-Masoch, mert a prém és a meztelesség — a szépségnek és az ijesztőnek az összekapcsolása. Hajdani vad harcosok nemcsak a hideg ellen viselték hatalmas prémes süvegeiket.

Fejlődésstanilag a sörte, a sörényt megelőzi a toll (azt meg a taraj és tuskék pikkely); a ragadozó madár éppolyan demonstrációt végez tollával, mint a földönjáró fenevad szörzetével. A középkorban a huszárok éppen olyan tollkoronát — sőt hátuk közepére lenyúló tolltarajt — viseltek, mint az indián harcosok, Winnetouék. Ahogy a modern világban a foglyul ejtett katonának elveszik derékszíját, úgy valamikor az elfogott vitéz legelőbb tollaitól fosztották meg.

De hát — a kígyó?... kérdezhetjük, az igazán csupasz és mégis szörnyű.

A fentiek értelmében azonban most csak a mi szőreinkről és a berki madárka tollazatáról van szó; azok meredeznek, borzolódnak a kígyó láttán. Azért "borzasztó" a kígyó... Másrészt a teljes csupaszság éppen negatív hordozza a bozont, a szörzet eszméjét — annak "ordító hiányát" kifejezve, juttatja eszünkbe a hangulatát. Nemcsak a specifikus emberi érzésekre vonatkozik a freudi tétel: valamit az ellenkezőjével is ki lehet fejezni... Az egész természet embermódra gondolkodik, mert nyilván, csak egyféle módon lehet gondolkodni.

Ijesztő bozont helyett kopaszra beretvált, sima koponya; drága prémunda helyett testheztapadó bőrnadrág, síkos csizma: a csupasz síkosság is lehet ijesztő, undorító, mert idézi a nyálkasságot, a mérget, a rejtett fullánkokat, a polipkarok szívószájait és tapadókorongjait... na meg a fojtogatást.

A "borzasz skinhedek" mulatságos képzele nemcsak a ziháló újságíróban rémlik fel; nyugatázsiai ókori népek mitológiai bestiáriumában előfordul egy *Sirres*, vagy *Seres* nevű szörnyeteg; csak annyit tudni róla, hogy szőrös is, meg — kígyó is...

Visszatérve Bényeihez: "Borges klasszikus definíciója szerint egy-egy szörny tulajdonképpen több valóságos lény alkotóelemeinek az összekapcsolása (noha létezik morfológiailag elemezhetetlen rémek is). Jean Merrien még további három meghatározással szolgál, eszerint: 1. A szörny fajához képest abnormális lény (még akkor is, ha ez az abnormitás nemcsak fizikai lehet)...; 2. ... olyan lény, amely nem tartozik semmiféle ismert fajhoz, illetve ezek kombinációjához; 3. A szörny... ijesztően csúf lény, hatalmas méretekkkel, amihez többnyire még a kegyetlenség is járul."

Mindeme nyilvánvalóan helyes meghatározáshoz hozzá kell fűzni néhány azonban és csakhogyt.

Nem minden keverék-lényt "szörnyalkotó képzelet" hoz létre. Az egyiptomi szfinx például — aminek titkos neve a görögök szerint Kér vagy Kár —, az oroszlántestű nő, valójában nem más, mint egy kettős csilagkép, az Oroszlán és a Szűz jelképe. A nyugat-ázsiai férfifejű-sas-szárnyú-oroszlán-testű szfinxszek *stilisztikai formulákkal* alkotott retorikai produktumok, méghozzá elég dagályosak, akárcsak a griffek és kimerák rendjeibe tartozó "képszólamok". A kentaaur pedig — egyszerűen karikatúra... A differenciálatlanság meg ugyanolyan monstruozitásnak van felfogva, mint a fajon kívüli vonások keveredése. (Ezért az összörnyek között oly gyakori a hermafroditizmus.) A kígyó és "sárkány"-félék szörnyszerűségének képzetét nyilván az is fokozta, hogy *tojásból* keltek ki, mint a madarak, vagy férgek.

(Érdekessége egyes madaraknak, hogy rendes tollazatukon kívül a fejükön mintegy fülhosszabbítóként két elálló tollat viselnek — a füles bagoly például; vagy a dél-afrikai titkár-keselyű, a szekretárius, amit azért neveznek így, mert a füle mögé tollat dugott írnokhoz hasonlít... És csak az az érdekes a dologban, hogy az ilyen madarak, a fülesbagoly s a titkár madár is: kígyóölők! Micsoda morfológiai polémia folyik itt a természetben? És a mexikóiak Tollaskígyója? Az is "szörnyen" jó istenség lehetett?)

A rokontalanság, az elszigeteltség, azaz a

külön-össég fontos ismérve a monstrum-nak, ezt már régen is így vallották. (Mint ahogy a bizonytalan, tisztázatlan származás is.) Am érdekes, hogy sem Bényei, sem sok monStrológus-kiválóság nem jön rá, hogy emögött egy nagyon lényeges *inkvizíciós-szempon* lappang; mert — amint ők ezt egyáltalán nem is említik — a szörny-lény szörny-mivoltjának egyik legfontosabb tulajdonsága — az *átváltozni tudás*, az átalakulás képessége. A szörny mindég lesz valamiből, valami másból. Szörnyre *változik* — ezért jogos a kérdés: van-e köldöke a sziréneknek? (Cun-queira)

Ez nemcsak a fantázia terméke: már az óember is bőven megfigyelte, "a jövődő hernyőlelkű pillangó-várományosait"; hogyan lesz a csimaszból cserebogár; s a többi álcáfésesség regénye... *Mindennél fontosabb volt tehát a származás kutatása és számontartása, hogy valakit nem a golya költött-e, esetleg éppen fekete hattyú, vagy áspiskígyó tojásából?* Vagy nem egy más létből ejtőernyőzték közénk? Mivel éppen a gyökeres karakterváltozás, a személyiség végletes átalakulásának képessége a szörny-lét legfenyegetőbb lehetősége.

A méretváltozás is a montruozitás forrása, de az állat-növényvilágban csak *felfele*: a kicsinyített elefánt vagy víziló nem szörnyű, de a miniatürizált ember, vagy főleg démon, már lehet az.

A szörny régen különböző állatfajták, vagy ember-állat, ember-démon, állat-démon kombinációiból állt elő, állítólag —; ezt állítják a mai nonstrológusok, míg az új szcifi-korszak látomásai (vagy ízlésrombolásai?) teremtték a teljesen új típusú: ember-gép, vagy állat-gép keverék-lényeket. Úgy tűnik azonban, ez nincs éppen így: nemcsak a rézmicsodájú bagoly vagy a fűzfánfűtülő réz-angyal sajátos "fémrésztartalmú hibrid", de vajon nem ósrégi "modern" képzet az az ördögös banya is, aki szövőszéken gyártja a mesében a fekete ország katonáit? Esetleg — klónozás útján...?

Fentebb megjelent a szövegben a *rém* szó: ez viszont tulajdonképpen már más világ lenne; a magyar nyelv a *fantomot* nevezi így, szemben a *monstrum*-mal. A fantom azonban a valóság és a képzelet más dimenzióinak lakója. Amíg a szörnynek "egy alig látható fokozattal mindig belül kell maradnia a lehetséges határain", a RÉM, vagyis a kísértet számára *A lehetséges határai* — átjárhatóak...

"François Jacob figyelt fel a rémek ontológiai helyzetében rejlő lehetőségekre: "Ezekben a szörnyekben az a legérdekesebb — idézi Bényei —, hogy kiderül belőlük, hogyan kezeli egy kultúra a lehetőséget, és hogyan jelöli ki a határait"... de már e gondolatban keverednek a különböző rém-kategorikák. A valószerűtlenség éppúgy nem jelöl itt határt, mint akár a fizikai lehetetlenség — de vajon nemcsak az nem létezik, amit nem lehet elképzelni?

"...már Platón is némi gyanakvással szemlélte a szörnyeteger racionalizálását (*Phaidrosz*); a szörnypártiak végső, megcáfolhatatlan érvét pedig Robert Nye regényének címszereplője, Falstaff foglalja össze: "Szerintem senkinek nincs joga azt mondani, hogy a koboldok nem léteznek, amíg nem látta őket nemlétezni."

¹⁾ *Esendő szörnyek és más történetek.* (Világirodalmi esszék) József Attila Kör Pesti Szalon Könyvkiadó (1993)

BOGDÁN LÁSZLÓ

A péntek esti vacsora

Részlet az *Őszi vadászatok avagy az ördög Háromszéken* című szocreál ponyvából

„A kopók még csak az udvaron játszanak, s az erdőben már inaszakadtában fut a vad, de így sem menekül.” (Kafka)

Péntek este van, a szakácsnő és Albu alezredes a konyha lépcsőjén ülnek, újabb cigarettára gyújtanak. A felhők mögül kiemelkedik a telehold s fehér fényében szinte izzik az udvaron ugrándozó kutyák szőre.

— Elérhetné, hogy mindenki elfelejtsen mindent.

— Nem értem? — kérdezi Rebi néni. — Hát ezt hogyan gondolja? Mégis mit tehetne Boticselli úr? Egy bűvész?

— Illuzionista! — emeli fel a mutatóját figyelmeztetően Albu. — Tudja, ezek mindenre képesek. Annak, aki példának okáért át tud menni a falon, ez semmiség.

— De miért fél annyira? Ha akkor helyben nem verte agyon Gáll Misi, noha a szeretőjével kapta az ágyban, most már nem nagyon fogja.

— Nem is ez a baj — izzad az alezredes. — Hanem a főnöke, az a ravasz róka. Neagu!

— Miért? Ő mit ajánlott magának?

— Alkut — röhög kínjában a férfi. — Ő zsarol. Ez teljesen egyértelmű. Pénzt akar, valutát, aranyat, azt mondja, mindegy az, hogy mit, csak sok legyen. Ha nem, mindent kipakol a tábornok elvtársnak, s akkor én elveszett ember leszek.

— S ha fizet?

— Akkor, azt mondotta, hallgat. De hát a zsarolásoknak nem lesz vége soha. Érti, soha!...

— A csuka fogta róka, avagy a róka fogta csuka meséje — nevet keserűen az asszony. — Megtaláltuk mink egymást, alezredes úr...

— S azonkívül is utál engem.

— Azt nem mondtam.

— Nem maga, drága tanító néni. Nem maga, hanem ez a Neagu. Azt mondotta egyszer, amikor nem voltam jelen, hogy én nem is lehettem Buchenwaldban, mert ha ott lettem volna, most nem lennék alezredes a román belügynél, a fritzek ugyanis soha nem végeztek fél munkát. S más ilyeneket. Antiszemita!...

Autó kanyarodik be a kastély udvarára, a fényszóró végigsiklik az épület oldalán s remegve állapodik meg rajtuk.

— Jöjjön, Rebeka néni — ugrik fel azonnal az alezredes, cigarettáját elnyomva, s tette készen,

de kissé tétován még, mint aki álomból ébred. — Jöjjön, siessen. Megjött a

doktor elvtárs. — És szinte futva indul az udvar közepén megállapodó ütött-kopott teherautó felé.

(És ott ülnek mindannyian az ebédlőasztal körül — emlékezik Rebi néni, és Diána sósborszeszt csöppent egy kockacukorra. — Az asztalfőn a maga dédapja ült, mellette Frédi, a trombitás, azután az alezredes következett és a doktor, Poór Sanyi, az asztal túlsó felén Prokop és Ipu hadnagy, Gáll még nem érkezett meg. Én — így Rebi néni sóhajtva — a kályha mellől néztem őket, és először az este folyamán elkezdtem félni. Volt valami színpadszerű az egészben, mintha valaki megrendezte volna. Túlságosan felszabadultak voltak mindannyian, túlságosan vidámak. Néztem, amint a fiatal, de máris htásnak induló lepénytestű orvos, kifogástalan szabású öltönyében a bűvésszel társalog; Neagu néha beleszól s rekedten röhög, a többiek arcukat poharaik tükrében hosszan elnézegetve, melán hallgatnak. S azt sem értettem, abból az egyetlen üveg somlói furmintból — legyen az akár a királyok bora is — hogyan tud Ödön úr egyfolytában töltögetni? Erre az egyetlen rejtélyre, igaz, napok múltán, de fény derült, ő maga magyarázta el, hogy csak ő ivott bort és én egy pohárral, velem is csak azért tett kivételt, mert feltűnt neki, hogy rossz színben vagyok, a többiek végig vizet ittak, de bornak hitték, mert az emberek, mondotta Ödön von Boticselli, becsaphatók és benyomásaikról azt hiszik, hogy mindég, minden esetben valóságosak, hogy tényleg meg is történnik velük, amit átélnek...)

Rebi néni a csendre figyel fel, az asztalnál ülők — van, aki székeről izgalomban félig felemel-

kedve — meredten nézik a bűvészt, a szakácsnő kétségbeesetten próbál rájönni, miről is beszélgethettek, de nem képes, hiszen nem is figyelt oda, a férjére gondolt: János a patakba állva kézzel halászott, mint legénykorában, és sűrűn vetette ki a partra a vergődő fehér halakat, ő pedig sikongatva kapta el őket és egy dézsába dobálta, ahol elkeseredetten csapdostak, verdestek, szabadulni akartak volna az árvák, de nem tudtak...

A szakácsnő fejét forgatva, töprengve, lassan rájön az orvos is, Neagu is, arra kéri a méltóságteljes és zárkózott öregembert, aki tűnődő mosollyal nézegeti őket, hogy mutasson már nekik is be valamit világhíres magánszámai közül.

— A kedvünkért, édes bátyám — kezdi újra a kérést behízelgő hangon a doktor. — A kedvünkért.

— Ez itt nem cirkusz, noha nagyon sokan úgy éljük meg. — A bűvész vállat von s legyintve teszi hozzá: — Bűvészmutatványokról tehát szó sem lehet.

— Akkor idézzünk meg valakit — kacag Neagu. — Például az ördögöt. Okelme, ha a népeknek hinni lehet, amúgy is sokat jár mostanában errefelé.

— Vacsora után megpróbálhatjuk — nevet göcögve az öreg és szúrósan néz körbe. — Van ugyan az asztalnál olyan személy, aki nem hisz mindebben, de...

— Az olyanok elmennek — üt az asztalra Neagu, és poharát felhajtván körbenéz. — Azok nem is érdemlik meg, hogy lássák az ördögöt, azoknak nem kell ördög, ördöngöskednek ők maguk úgyis eleget. Aki látni akarja az ördögöt, az ittmarad...

— Nem kell elmenjenek — legyint Ödön von Boticselli. — Akaraterejük ugyanis nem képez leküzdhetetlen akadályt.

— De ne az egyszerű gyalogördögöt idézzük meg — kacag Verestőy kapitány kihívóan. — Ne a sánta ördögöt, ne valami egyszerű, kétbalkezes, csábító pokollakót, hanem magát a Sántát, a Sötétség Fejedelmét!

A szakácsnő rémülten hunyja be a szemét, s amikor kinyitja — nem tudja megállapítani, mennyi idő telt el közben, egy perc? egy negyedóra? —, látja, amint az öregember háta mögött hatalmas termetű, sötét alak imbolyog, csuklyájának árnyéka takarja arcát, csak szeme villog harciasan, Rebi néni sikoltani akar, de nem képes, nyitott szájjal kapkod levegő után, amikor észreveszi, hogy az ismeretlen nem vet árnyékot. Látja a fehér falon Ödön von Boticselli éles, rézkarcokra is emlékeztető árnyékát, de mellette semmi sem látszik, noha a csuklyás alak — tépelődik a szakácsnő — kétségtelenül maga a Sánta. Belzezub! Még Gáll Misi-nél, a Román Népköztársaság súlylökőbajnokánál is magasabb lehet. A többiek is kezdik észrevenni — néz még iszonyodva szét — az Idegent. Prokop szeme kitágul a rémülettől, máskor harciasan fölmeredő bajsza lekönyöl, a hadnagy elfehéredve vet keresztet, keze öntudatlanul is pisztolytáskáján bábál. Jól sejtette — nyugszik meg a szakácsnő: — úgy veti, mint ők, tehát nyilván unitus; az alezredes láthatólag nem vesz tudomást semmiről — lehet, ő nem is látja a Sántát? —, de a kapitány egyre sűrűbben kapdos pohara után, arca kifehéredik. Frédi két pofára zabál, teljesen nyugodt, vajon ő sem látná? A fővadász arcából viszont szintén kifut a vér, s ő is keresztet vet, nyilván nem úgy, mint a hadnagy, ő tehát nem görögkatolikus; no szépen állunk — gondolja még —, s Poór Sanyira mered, aki viszont flegmatikusan fixirozza az Idegent.

— Vendégünk van — emeli koccintásra poharát. — Nem mutatná be, édes bátyám?

— Látjátok őt? — kérdezi színtelen hangon az öregember és hátramutat kezével.

A csuklyás alak meghajol, és amikor a lámpafény egy pillanatra csuklyájára vetül, Rebi néni iszonyodva veszi észre, hogy nincs is arca. Arca helyén csak az üresség vibráló kérdőjelei fázraszthatják a szemet, és tölthetik el kimondhatatlan, szorító iszonyattal a lelket.

— Hogy-hogy? — néz fel az alezredes meglepetten. — Én rémszemről nem látok senkit és semmit.

— Én sem — motyogja harciasan Trombitás Frédi, és segélykérően kapaszkodik üres pálinkáspoharába, de hirtelen me-revedik meg, szeme kerekre tá-gul, és a szakácsnő meglátja ben-ne egy életfogytiglani pillanatra a feltámadó múltat — egy torony tetején imbolyog Frédi és a szé-kely himnuszot trombitálja, de az-tán vége lesz ennek is, már egy nagy fekete kocsi fekszik az összeköpdösött, csikkekkel teli padlón, összeverve és megbilin-cselve, és közben itt a széken re-megve néz szembe az Idegennel, egy izzadtságcsepp szabadon gördül homlokáról lefelé az or-rán, és képtelen felemelni kezét, hogy életmentő pálinkát tölthes-sen "véletlenül" kiürülő pohará-ba.

— Úgy látszik — jegyzi meg nyeglén Poór, miközben félrehaj-tott fejjel nézegeti az Idegent, szemrevételezi, mint vásárban a lovakat —, hogy Frédinknek ha-marosan orvosi segítségre lesz szüksége.

— Doktor úr — nógatja az öreg —, vizsgálja már meg. De az orvos nem is hallja. Úgy remeg ültében, hogy majdnem leesik a székről és mereven bámul az Ide-genre, mintha bűvölni akarná.

— Ki nem látja a vendéget? — kérdezi az öreg és felemelkedik székéről.

— Én — mondja tagoltan s meglepően nyugodt hangon Po-ór. — De sejtem, hogy lehet itt valaki, mert mindenki nagyon be van gazolva.

— És maga, doktor úr? — for-dul Ödön von Boticselli fejét kis-sé gúnyosan csóválva az orvos felé, aki még mindig reszket és üvegesedő szemekkel csúszik le-felé a székről.

— Úgy látszik — jegyzi meg nyeglén Poór —, hogy neki ma-gának is orvosi segítségre lenne szüksége.

— Akkor tehát csak te — for-dul szembe Poórral az öregem-ber és feláll. A hatalmas, arctalan, csuklyás alak ott tornyosul a háta mögött, de — borzad össze a sza-kácsnő — továbbra is csak Ödön von Boticselli vet árnyékot a fehér falra. — Akkor tehát csak te nem látod, édes fiam? És Te?! — me-red hirtelen az alezrederesre. — Megláttad már végre?!

Albu elvörösödik, nyugtala-nul izeg-mozog a széken, lesüti a szemét. — Mi tagadás, én se látok senkit — nyögi ki végül, de nem néz a bűvészre. — Érzem viszont, hogy valami történik!...

— Történni fog — nevet gö-cögve az öreg. — De légy teljesen nyugodt, alezrederes uram, kérlek, előbb-utóbb meg fogod látni te is.

— Én nem látok semmit — szedi össze magát Albu, és fel-emelkedve ellenségesen mered a

bűvészre. — Különben sem hi-szek az efféle babonában. Egy-szer s mindenkorra tessenek már tudomásul venni, hogy nincsen ördög.

— Csakugyan — kacag fel az öreg. — Nézz csak fel, fiacskám, ne az abroszt bámuld magad előtt. Te katonaember vagy, s bi-zonyára látni is fogsz azonnal va-lami szokatlant, valami furcsát, valami olyant, amilyent még te sem láttál!...

Az alezrederes követi az útmutatást, felnéz, elsápad, keze resz-ketni kezd, feldönti borospo-harát, amelyben — derül ki na-pok múltán — csak víz volt, az ital végigfolyik az asztalon, s Re-beka néni váratlanul örvendezni kezd a szívében, hogy nem tett tiszta abroszt. Nem is érdemel-nék meg, gondolja meg, ezek a disznók...

— Szóval, édes fiam, most már látod? — komorodik el az

pillanatra a bűvész acélkék sze-mébe fúródik. — Poór Sándor. De hát mink ismerjük egymást, jó bátyám. Nem, én továbbra sem látok semmit. Úgy látszik, hogy én...

— Most sem? — kacag fel az öreg, és a hahota végigszáll a konyhán, az arc nélküli csuklyás alak is azonnal csatlakozik, a ha-hota szele meglöbenti a függő-nyöket, megborzolja a férfiak haját, bajuszát, feldönti a pohara-kat, megremegetti az ablakokat, kiszáll az udvarra és a kertben köröz a kastély fölött, és válaszul a hátsó udvaron panaszosan vo-nítanak fel a kutyák, s egy ideig nem is hagyják abba.

Poór átmenet nélkül fehére-dik el, előbbi megabiztossága el-tűnik, reszketni kezd. — De igen — motyogja alig forgó nyelvvel s megpróbál keresztet vetni, keze azonban nem engedelmeskedik, feje a mellére csuklik, de nem al-

csatában zsákmányolt a Turó-czyak egyik vitézkedő hőse, s mondjuk azt, amelyik egy Bélyi lány hozományából került a kas-tély kisértébe, s mely kupát az egyik Itáliában okosodó Bélyi-ös nyerte kockán, egy talján koc-smában, egy részeg velencei part-nerétől. A vendégem tudvale-vőleg nem iszik üveg pohárból, és én is... nekem is... követnem kell őt ebben... most...

A szakácsnő tudatáig már el sem jutnak a szavak, remegve en-gedelmeskedik, úgy érzi, ólmos súlyok nyűgözik kezét és lábát, képtelen összefüggő mozdula-tokra, mégis, legnagyobb megle-petésére, pillanatok alatt szedi le az asztalt, egy tányér ki is esik reszkető kezéből, de az öreg ész-reveszi, odapillant, és a tányér kissé remegve, de ott marad a levegőben, nem hull alá...

Ödön von Boticselli újra ne-vetni kezd. — Mire vársz, Rebe-kánk?! Fogd meg és azonnal tedd a helyére. Rend a lelke minden-nek, leányom!...

Az asztalra tiszta damasztab-rosz kerül, a szakácsnő, mint akit megbabonáztak, szinte futva hozza ki a kamrából a hátsó polc-ról a féltve őrzött kupákat, ame-lyek isten kifogyhatatlan ke-gyelméből megúszták negyven-öt tavaszán a kastély feldúlását, s amelyeket nem minden hátsó gondolat nélkül dugott el oda, noha még nem merte elvinni. Ért-hetetlen, gondolja, hogy honnan tudott egyáltalán létező- sükéről az ördögös bűvész, aztán már erre se gondol, repülve hozza, bort tölt beléjük, Ödön von Boti-cselli megköszöni, biccent a fejé-vel, fölemeli kupáját, és akkor az asztalnál reszkető, halálosan sá-padt társaság szeme láttára fel-emelkedik a második kupa is, noha nem fogja senki, imbolyog a levegőben, aztán váratlanul az Ödön úréhoz ütődik, a csengés ott köröz a konyhában, nem lehet szabadulni tőle, de Rebi néni egy-re a poharat figyelő kerekre tágu-ló szemmel, amint lassan még fennebb emelkedik, kissé meg is dől, hogy valahol, talán a csuk-lyás idegen szájának magasságá-ban, remegve állapodjék meg. A kutyák is ebben a pillanatban hallgatnak el az udvaron, és jól hallani, amint a titokzatos idegen nagy kortyokban nyeli a somlói furmintot, a királyok borát.

— Ez prima volt — hallatszik ezután egy hátborzongató, gur-gulázó, kongó hang, egészen olyan, mintha a pince legmélyé-ről a hatalmas boroshordók kö-zül jönne, és a Velencéből évszázadokkal ezelőtti kockanye-reség folytán Transzilvániába ke-rülő ónkupa koppanva landol az asztalon. Csend lesz.

Simon Endre grafikái

öreg, s Albu elbizonytalandova nyög egyet válaszul, felemelke-dik, elkéseredetten kutat a zsebé-ben zsebkendő után, végül egy kék bugyogót húz elő, de már — veszi észre elképedve a szakács-nő — ezen sem nevet és nem is csodálkozik senki. Lehetséges, hogy nem is látják? De mi törté-nik itt, uramisten?

— Akkor tehát csak te — for-dul Poór felé az öreg, és a hata-lmas csuklyás alak továbbra is némán tornyosul a háta mögött, mintha sorsuk váratlanul meg-képződő iszonyatos kérdőjele lenne.

— Poór — hajol meg gúnyo-san ültében a ravasz tekintetű va-dász, és fekete bogárszeme egy

szik el, nem is ájul el, Ödön von Boticselli egyetlen biztató érinté-sére azonnal, készségesen "eleve-nedik meg", ő is, a doktor is, Albu alezrederes is sápadtan, égő sze-mekkel, meredten figyelik a bű-vész széke mögött álló, még mindig hahotázó, hatalmas ter-metű, arctalan, fekete csuklyás idegent.

— Takarítsd le az asztalt, le-ányom, — fordul az öreg a reme-gő szakácsnő felé —, tegyél fel egy új terítéket is, a poharakat is leszedheted, rajtam és esetleg Vendégünkön kívül itten ma már nem iszik senki bort, nekünk vi-szont hozzá két ónkupát a báró úr féltett készletéből, azt például, amelyiket a keresztelőszentpáli

SERÉNY MÚMIA 70

ha majd minden rabszolga nép
jármát megunva olajra lép

szerkeszti:
Fekete Vince '96

EEVA-LIISA MANNER

Város

(Kaupunki)

Roppant házak nőnek e városban,
szakadékok mélyülnek, a víz egyre feketébben jön,
s utcákat áraszt el nyomban, a korlátok ledőlnek,
s a víz csak emelkedik, megtöltve a pincéket,
a félelem nő, a félelem nyomasztó ütemességgel takarva,
ez az igazi bűn.

Hamarosan csónakok kellenek majd, halljátok-e a zúgást,
fogjatok csónakot, a kalapok többé mit sem érnek,
vagy ha bátran a vízbe vetitek magatokat,
vigyetek hírt neki, a Mozgatónak,
hogy a baj hatalmas.

Tél

(Talvi)

Levelek keringenek, órák, évek,
szobából szobára.

Hó jön, a nyílásokat lepel fedi.

Üresség támaszkodik a falaknak, szétterül a házban,
csak az árnyékok meredeznek magukban és sírnak.

A hó mint apró állat jár-ke,
zugokban tanyázik.

Jéggé válnak emberek, idomok, szemek.

Ha madár téved erre, lezuhan.

Nem melegíti ez a kéz, mely fagyos.

Itt

csupán régi szavak bolyongnak faltól falig,
hajban fészkelnek,
hangulatokat vékony hórteger fedi, alatta
a zárkózott mélység,
nyílások törnek fel,
a homály megfullad. Az egerek élni akarnak.

Itt

(Täällä)

Ahogy árad belőlem a magány,

bokrok halnak meg,

menekülnek a fák, és a nyusztok, a nyusztok.

Az éjszaka hűvöse lassan nyomul előre,

mint a gleccser pereme,

és apró testeket takar be.

A fák kint az ürességet hordozzák,

magány,

mint ahogyan egy kő érzi magát a fák között.

Végtelenség

és hó.

Spinoza

Lencsét készítettem, hogy ők láthassanak.

A felületét csiszoltam egész éjjel,

és felkínáltam Istennek

lelkem szilánkjait.

Csend. És látom:

a fényt mind hamisan töri.

Most képes vagyok arra, hogy fájdalmat, magányt
és

ismeret nélküli ismeretlenséget hozzak.

SZEVERÉNYI SÁNDOR fordításai

EEVA PARK

Tudom

Tudom, hogy az emberek

nem szépek

nem jók és nem okosak

mégis hiszem

hogy még mindig emberek

úgy, ahogy a fák fák maradnak

úgy, amiképp fű a fű

úgy, ahogy a víz csak víz marad

és ahogy a levegő

még belelegezhető.

TÓTH SZILÁRD fordítása

Szováti Vilmos rajza

NILS-ASLAK VALKEAPÄÄ

Indulok

ó bár jönnek

hallgatni még

kékes szegyet

aranylile

csacsogását

Indulok

ó bár jönnek

hús zamatát megízlelni

mező fűszálain pendülő fuvallatnak

vándorszellő csillapítaná égő lelkem

Én indulok

ó bár jönnek

kedvem melengetni mosolyodban

kedves alakodban

szemeimet pihentetni

otthon kopár hegyein

helyein a bölcsességnek

RAUMI MAGGA LUKKARI

Az ágyban nem gondolsz arra
amit ma tettél
túl fáradt vagy
inkább arra gondolsz
amit holnap fogsz csinálni
vagy talán minden úgy van
ahogy lennie kell?

A gyerekek leskelődnek
hogy érzi magát az anya
de az anya rosszul érzi magát
a legkisebb hiszékeny
a gombja leesett
a nadrágja térdre elkopott
és Pierának is
elfeslett az ingujján a varrat
az anya rosszul érzi magát
mivel Sámmol
és Niilas nem került elő Soppiidiből
az anya rosszul érzi magát
mivel nincs a szülőföldjének
fejedelmi asszonya

Mesél a cselédlány
panaszodik a nővér
sír az anya
sóhajt a nagyapa
homokviharként
fordítják oldalára
az úkapát

Hányszor —
mindenki elkezd ápolni
az álom elkezd aludni
szalagként a nagybácsi izmaival
szorongatni kezd
mintha elszomorítana
a homok megvigasztal
a moha megáztat
a föld kiszárit
a könnycseppeket leszűröm
örökkévalóság ez

TÖRÖK GYÖNGYVÉR fordításai

gyorsan telnek a napok
gyorsan múlnak a hetek
gyorsan tovatűnnek az évek
gyorsan foszlanak hótakarók
s lesznek vizek
gyorsan keringenek eszmék
és álmok örvénylenek

most jéghideg fészkeben
majd holtra fagyottan az aranylile
még csivitel és jojkál

most szfoemben is hallom
amint szél süvít
és tél keserg az élet helyén

kialdóban van az ének
alig pislákol a jojka

most szélroham seper
szfoemben jégcsapok

SZEVERÉNYI SÁNDOR
fordítása

BENCZE ANNAMÁRIA RULETT Aranylakodalom

Az öreg Bustyákék már napok óta készültek az aranylakodalomra. Megsepergtek az udvart, megnyesték a szőlő elkanászosodó indáit, hátra kergették a drótkerítés mögé a sok kendermagost, levágtak egy kisebbecske disznót, nap-hosszat sütöttek, főztek. Nagy volt a rokonság, senkit sem lehetett kihagyni. Jöttek idegenbe szakadt rokonok, drága komák, igazi jó atyafiak.

Akkora fazakak meg lábasok kerültek el a vaskályhán, hogy két gyermek is befért volna. Bustyáknénak lobot vetett az arca a nagy hőségben, és egy óriási fakannállal vezényelte a leányait meg a szomszédasszonyait egyik lábastól a másikig. Közben pletykáltak, nagyszájúskodtak, gazdasszonykodtak.

A Bustyák leányok, Irén és Regina, szépek és szemesek lehettek hajdanában, de örökös vetélkedés és civakodás fészkelte köztük. Leánykorukban keringett róluk egy jó pár pletyka. Szerelmes termézetűeknek születtek, akár az apjuk. No, de ki emlékszik már arra? Irént Laji vette el, Reginát Pista. Laji sógor addig-addig jött-ment a világban, huncutkodott, seftelt, fősvénykedett, hogy szép vagyona tett szert. Büszke is volt rá, állandóan a pénzével kérkedett, s Irén meg a férjénél is rátartibb lett. Azzal viszont nem dicsekedett, hogy miért kékíti ki időnként Laji az ő szerne alját. Hiába várták évekig a gyermekáldást, az istenért sem jött. Reginán és Pistán viszont annyi áldás termett, hogy azt sem bánták volna, ha egy-kettő elmarad. De, ahogy nőttek a gyermekek, s nagy nehezen lett egy valamirevaló bennvalójuk, könnyebben az életük egy kicsit. Kölcsönösen irigyelték egymást, pletykáltak, annyira, hogy az öregek alig bírták csitítani őket.

Az aranylakodalomra is mindkét pár azzal jött, amije a legdrágább volt. Laji sógor a vadonatúj kocsiával, Pista sógor meg a temérdek gyermekével, akik máris megfuttatták a nagyhangú kakast, kitapostak egy pár paradicsompalántát, kaviacsot dobta a kútba, köpőversenyt rendeztek, szaladtak, ugráltak, visítoztak.

Máskülönben igazi esküvői hangulat volt, a pap is eljött beszédet mondani, a legidősebb leányunoka verses köszöntőt szavalt, majd átadták az ötven szál piros szegfűből álló csokrot. Az asszonyok meghatódottan szípoztak a zsebkendőjükbe, a gyermekek lopva kalácsot majszoltak. Még elhangzott egy-két köszöntő, koccintottak, aztán mindenkit asztalhoz invitáltak. Mint jól menő gépezet, ki és be surrogta Bustyákék leányai, akik még mindig jó húsban levő, ropogós asszonyságok voltak. Az italmérést a két vejre bízták. Laji sógor és Pista sógor fehér kötényt kötöttek maguk elé, és egyre vidámabban penderültek az üvegekkel,

közben jókat koccintottak, hahotáztak. Nem veszték össze azon, hogy ki szívja meg a gumicsövet, serényen rótták az utat a pince és a két nagy szoba között.

Az U-alakban elhelyezett asztalok mögött csak úgy fickándozott a jókedv. Evett-ivott a népség, ricsajoztak a kölykek, hangoskodtak az atyafiak, forrósodott a levegő.

Laji jógor és Pista sógor hamar bevégezték a feladatukat. Legalább egy hétre való bort meg pálinkát hordtak fel, aztán levonultak a pincébe. Viccelődtek, de a viccnek néha éle volt.

Minden jól ment egészen addig, míg Laji sógor ki nem ment pisilni. Éppen a nadrágját gombolta, mikor egy tompa koppanást hallott s ahogy a favéce jókora résén kipillantott, látta amint a vadonatúj kocsija tetejéről vidáman pattan tova egy konzervesdoboz, és Pista sógor gyermekei, mint ijedt verebek rebbennek szét. A friss festék fényét mindössze egy pár centis karcoláson és egy picuri horpadáson törte meg az alkonyat, de Laji sógor szemét mégis az úgy szúrta, hogy fejét előntötte a méreg, homloka céklaszínűre sötétült. A kölykek után kapott, de azok visítva illantak szét. Laji sógor dúvad módjára rontott a pincébe és galléron ragadta Pista sógort, hogy a tett színhelyére vonszolja. Egy kis dulakodás támadt, szó szót követett. Előkerültek a rég elfeledt dolgok is, a pálinka hatására megbátorodtak, előhozták a valamikori sérelmeket, hánytorgatóztak és hangoskodtak. Csak úgy röpködtek a szavak. Kurva anyjuk mindenit a bűdös kölykeknek! Csak csináljátok halomra őket! Egyebet se tudtok!... Az én gyermekeimet te ne merjed szidni! A feleségemet se káromoljad! Szeretnéd, ha olyan asszony lenne a tiéd!... Milyen asszony? S milyen leány? Levették róla a tejfölt, mire hozzád jutott! Nagy hassal ment a pap elé! De vajon miattad-e?... Te csak kérdezd meg Irént, kivel élt Bukarestben, hogy lilára verve, egy szál ruhában kergették haza?... Még ki beszél? Egy házra valót is alig tudtál összekupor-

gatni!... Jól monddod, nem is kuporgatunk, mint ti! Mire ment volna a pénzetek? Nem tudott az az ester feleséged egy gyermeket szülni annyi év alatt! De lehet, nem is ő a hibás, hanem te? Milyen férfi vagy te sógor? Lehet, nem is vagy férfi!... Te monddod? Mit ugrálsz, még inni se tudsz! Ki tudja, ki csinálta a kölykeidet is?... Pálinkát! Te, szerencsétlen! Állj ki, ha van merszed! Pálinkát!

A pincében gyatrán pislálolt az égő. Sógorék komoran bámultak egymásra. A szenvedély alakot váltott! Az asztalon egy üveg pálinka villant, poharak, s a poharak színültig tele. Töltöttek, ittak, töltöttek, ittak. Az elmondhatót elmondták már, csak a szemük forgott vadul, arcukra mély homály ereszkedett. Lassan elbódult az agyuk, a harag rég idomait vesztette, csak arra emlékeztek, hogy ők ellenségek, és minden pohár újabb visszavágás a másiknak.

A pince földje lassan hullámozni kezdett, a poharakban egyre bizonytalanabban lötyögött a pálinka. A bicskák fémeiben megingott a lámpafény. Az árnyak megnyúltak. A hordónak feje nőtt, a krumpliszákból egy démon emelkedett ki. Laji úgy látta, hogy Pistából egyszerre három darab is van, mind a három vele szemben ül és ide-oda lódítja magát, egybefolyik, majd szétválak a kép. Laji már csak annyit tudott, hogy semmiképpen sem szabad eldölni, hanem meg kell kaparintani a bicskát, s el kell pusztítani azt a három alakot ott szemben. De nem tudta, hová szúrjon. Lassan a bicskából is három lett, később végtelen sok.

Közben Pista a bajsza alá mormogott, az álla lebiggyedt, szeme vizenyőskék lett, és kifejezéstelen. Ebben a kék homályban két dolog villant: a bicska fénye és Laji. Valami olyan jutott eszébe, hogy szűrni kell, de ahogy a kezét az asztalon csúsztatta, egyre lassabban pillantott... Egy döndülés visszhangzott messziről... majd még egy...

Fenn szakadatlan folyt a dárídó. Az asztalon rombadőlt a rend. Borfoltok és cigarettahamu között félberágott kalácsok lapultak. Lekopott az asszonyok szájáról a festék és a mosoly. Legtöbbjük árgus szemmel leste, hányadik pohárnál tart az ura. A nótázgatás hajnalra éktelen bődületekbe csapott át. A valamikor ropogásra vasalt ingek nyakát szürkésre festette az izzadság, serkedtek a pici brosták, veresedtek az arcok. Az öreg Bustyák éppen úgy berúgott, mint ötven évvel ezelőtt. Bustyákné és a leányai a töltött káposztát kínálgatták, de már senkinek sem kellett.

A mulatság a végére járt. Az atyafiak közül egyesek az asztalra vagy a székre dőlve szenderegtek. A hangulat hanyatlott, az ötven szál szegfű hervadásnak indult a meleg párában. Laji sógor és Pista sógor hiánya már senkinek sem tűnt fel az általános fásultságban... Csak a favécében pisilni készülő nyugalmát verte fel a pincéből feltörő irtózatossan hangos hortyogás.

Vénig László fotografikája

JEANETTE WINTERSON

Newton

Ez Tom története.

Tom és a szomszédok története.

Tom, a szomszédok és a kert története.

Tom története.

Minden szomszédom klasszikus fizikus-típus — mondta Tom. Előre meghatározottak a mozgási törvényeik. Hétkor kelnek, nyolckor indulnak munkába, a nők tízkor kávéznak. Ha valaki egy és kettő között az utcán jár, az az orvos, a temetkezési vállalkozó vagy az idegen.

Az idegen én vagyok — mondta Tom.

A termodinamika első törvénye? Nem vihető át hő hidegebből melegebb testre. Szomszédaimtól soha semmilyen meleget nem kaptam, a törvény igaz hát. Mi, newtoniak keveset beszélünk. Szomszédaim folyton pletykálnak; néha rólam, de sohasem nekem.

A termodinamika második törvénye? Entrópiára törekszik minden. Igen, ott van még az energia, de már nem lehet hasznos célra fordítani. Vessen egy pillantást szomszédaimra és megérti, miről van szó.

A szomszéd kertje tele van művirágokkal. Azt mondja, így szebb és egyszerűbb. Mikor meghalt a férje, lamináltatta a boldogultat, most ott áll a kertben csipőre tett kézzel és az eget bámulja figyelmesen.

— Mi van, Tom? — kérdi, feje úgy halad a kerítés deszkái mögött, mint céllövöldében a kacsa.

— Miért nem házasodik meg? Tudja, az én időmben könnyű volt találni valakit, elhatároztuk és meg is tettük. Akkoriban még nem volt olyan sok a dilis.

— Hogyan, egyáltalán nem voltak?

Gyorsabban tipeg, ölnyi alsóneműt nyalábol le a szárítóról. Tudom, azt akarja, hogy bámuljam, hogy tudjam, dilis vagyok. Végül is, ha én az vagyok, akkor nem ő az, sem más. Elég egy dilis kerületenként. Körbesétál, visszafelé kacsázik, alsógatyák potyognak.

— Mi örültünk, hogy normálisak voltunk, Tom. Akkoriban erre még büszke lehetett az ember.

A dilis Tom, puhafedelű külföldi könyveivel és kordbársony nadrágjával. (Van valami kifogása a Levi's ellen? — kérdezte mielőtt még laminálták volna.) A környéken minden férfi Levi'st

visel, az egyetlen stílusbeli különbség az, hogy a hasad az övön kívül vagy belül van-e.

Azt hiszik, buzi vagyok, de nem érdekel. Nem érdekel, hogy mi vagyok, csak legyen valami.

— Mi leszel, ha nagy leszel? — kérdezte régen anyám; egyszer réges-régen.

— Tűzoltó, úrhajós, kém, mozdonyvezető, keménykalap, feltaláló, mélytengeri bűvár, orvos és ápoló.

— Mi leszel, ha nagy leszel? — kértem tükörbeli önmagamtól naponta.

— Önmagam. Igen, önmagam akarok lenni.

S ki ez a Tom?

Egy csecsemő a gépies univerzumban. Ismeri a történetet? Lehet, hogy emiatt képzelet magát minden férfi Jézusnak. Minden másodpercben újabb fészkek aljnvi megváltó születik, elgyötört anyák hajolnak föléjük, nem tudván, hogy az újszülött Karl Marx vagy Charles Manson-e. Érdekes, hogy egyik alkalommal a gyerek tényleg Jézus volt, s az anyja tudta, hogy az. Igaz, magas beosztású ismerősei voltak. Nekünk, többieknek azonban csak parádé a pusztulás, ezért gyűlölöm ember mivoltomat.

Valami szörnyű merényleten töröm a fejem. Valami ördög, mellyel nyomot hagyok magam után. Ördög, szörnyű, mert ez könnyebb, mint jónak, tiszteletteljesnek lenni. Rengeteg fantázia kell ahhoz, hogy az ember jó legyen. Elsiklok fölötte, de hogy ismeretlenül éljek és haljak meg Newtonban, tik-takk, utolsó lehetetemig?

Kopognak. A Camus-kötetet a hűtőbe rejtem s a tejüveg ajtó felé indulok. Persze semmit sem látok, de ezt soha nem mondják, mikor az ember tejüveget vásárol.

Tom? Tom?

A szomszéd. Odacsoszogok, kinyitom. Ott áll, haja úgy koszorúzza a fejét, mint virágok a háborús emlékműveket. Rózsaszínben van.

— Ugye, nem zavarom, Tom? — kérdi, szeme a vállam fölött a konyhát pásztázza.

— Olvastam.

— Gondoltam. Mondtam is magamban, Tom biztosan olvas,

nem csinál semmit. Kérem, segísen. Egy nőnek annyira nehéz, ha egyedül van.

Nehezen boldogulok, mióta a férjem laminálták.

Nőies illata van, meleg, parfümös. Nem szabad úgy viselkednem, mint egy dilis. Örül, hogy kávéval kínálom. Azért jött, hogy megkérjen, segítsen az anyját bevinni. Segíteni szép és teljesen normális dolog, nagyon udvarias, én segíteni akarok.

— Ne menjünk? Ne várakoztassuk.

— Anyám sokat utazott, nem siet. Az igazat megvallva inkább én fáradtam el. Csinálja csak meg a kávé, bevisszük azután.

Nem szeretem a szomszédom, de a kanál remeg a kezemben. Furcsán érzem magam, számukra a legegyszerűbb dolog is furcsa. Hogy készít egy normális ember kávé? S egyáltalán, miért aggódnak ennyire értem? Hiszen rendben van minden, munkahelyem van, dolgozom.

— Mondja csak Tom, modern dolog a könyvet a hűtőben tartani? Filléres ponyvaregényekben a hős gyakran sarkon pördül. Mindig vicces volt maga elé képzelni egy ilyen energikus alakot, de erre a kérdésre én is megpördülök. Egy pillanatig a mosogatókagylóval állok szembe, a következő pillanatban már vele, kezében a Camus-kötetem.

— Csak a tejet akartam kivenni. Ka — musz. Ki ez az Albert Kamusz?

— Egy francia. Francia író. Nem is tudom, hogyan került a hűtőbe. Úgy ismételi meg a szavaimat, mintha valami egyetemes igazságot nyilatkoztattam volna ki.

— Nem tudja, hogyan került a hűtőbe?

Vállat vonok, lefegyverzően mosolygok.

— Tudja, nagy ez a hűtő. Magával nem fordult soha elő, hogy olyan dolgokat talált a hűtőben, amelyekről meg is feledkezett?

— Nem, Tom. Nálam sajt van a felső polcon, sör meg szalonna, alatta pedig a hétfégi csirke. Legfelül, a dobozban a salátához való és a tojás. Ennek így kell lenni. Így volt, mikor a férjem meghalt, és ugyanígy van most is.

Tisztelet ébred bennem. Jött a Kaszás s elvitte a férjét, a hétfégi csirke pedig a polcon maradt.

Ó, halál, hol a te fullánkod?

Szomszédom a Camus-vel a kezében felém hajol, karja az asztalon pihen. Bensőséges, lágy pillantást vet rám.

— Tom, nem gondolja, hogy Segítségre van szüksége? Nagy betűvel ejti a segítséget, mint a házaló hittérítők.

— Ha a hűtőre gondol, hát bárki tévedhet.

— Tom, őszinte leszek. Tudja mi a maga baja? Túl sok zsenit olvas. Nem tudom, Kamusz úr zseni-e, de tegnap láttam magát Picasso feljegyzéseivel. A főtéren olvasta, mindenki szeme láttára. A gyerekek jöttek az iskolából, s maga csak olvasott. Miss Finn, a könyvtáros kisasszony mondja, hogy maga mindig zseniket kölcsönöz. Soha nem kért egyetlen tengerész-sztorit sem. Ez egészségtelen. Miért? Mert maga nem zseni. Ha az lenne, már mindenki tudná, festett vagy írt volna valamit. De még írógépe sincsen. Tehát hétköznapi ember, mint mi, és a hétköznapi embereknek hétköznapi kell élniük. Mi értelme a Montmartreről álmodozni, mikor itt lakik a Tranquil Gardens 9-ben?

Elégedetten dőlt hátra. Azt hittem, befejezte, de csak pihenni akart egy kicsit.

— Azt mondom magának Tom, hogy ha nem zseni, hát legyen mindennapi, mert ha nem, dilis válik magából.

— Ne menjünk az édesanyja után?

A ház előtt álló szállítókocsihoz sétál. Néhányszor találkozott már az anyjával, de most nem látom sehol.

— Hátnál van, Tom. Jöjjön csak ide hátra.

Kinyitotta a hátsó ajtót, hát ott ült az anyja tolokocsiban, mint régen, arcán szörnyű plasztikmosoly, fogsora tökéletes. Laminálták.

— Ugye, milyen nagyszerűen sikerült? Jobban, mint Doug, pedig ő is jó volt. Ő, de büszke volna, ha látná magát.

— Ezek a saját fogai?

— Most már igen.

— Hova akarja tenni?

— A kertbe. Imádta a virágokat.

Óvatosan leemeltük a kocsiról s a ház elé gördítettük. Addigra érkezett már a délutáni kávé ideje, rengeteg szomszéd jött tiszteletét tenni. Annyira tiszteletjesek voltak, hogy egy órát álltunk kint plasztik-csevegve. Minden, az ő közbenjárásával intézett laminálásért bizonyos összeget kap, s ha minden jól megy, haláláig összegyűl a saját tartósítására szolgáló összeg háromnegyede.

— Láttam őgyelegni a temető körül. Tom. Nem higiénikus.

Hát mi vagyok én? Hullarabló? Mondtam már neki, hogy az anyámat oda temették, de ő csak a fejét rázza.

— Az ifjú házásoknak helyre van szükségük, Tom. Míg meg

nem tanulunk örökké élni, addig viselni kell a következményeket. Nincs hely halottaknak, hacsak nem díszítőelemként alkalmazzuk őket.

Próbáltam megmagyarázni, hogy ha nem halunk meg, a világ összes temetője sem tud helyet adni az idős emberek egyre növekvő áradatának. Rám se hederít, álmatagon mosolyog, és az ifjú házásokra gondol.

Newton tele van fiatal házásokkal. Már a nem házásoknak is egyirányú utcákra volna szükségük. Gyűlölők bevásárolni menni, utálok végigfurakodni az utcát párosával betöltő krokodilusok között. Mintha most kötött volna ki a bárka. Önelégült lapockák, ütött-kopott gyerekkocsi, a barkácsboltban csupa Férfi, az élelmiszeresnél meg csupa Nő. Nem tudják, hogy a sok szerepjátszás káros az egészségre? Képzeld, hogy feleség vagy és azt mondd: Szívi, van időd megjavítani a vécét? Vagy képzeld, hogy férj vagy; képzeld el, hogy nem tudod kitakarítani a budit, ha faképnél hagyott.

Vajon tudják, miért házasodtak össze? Nem, de csinálják, mint a többi newtoni. Tik-takk, szól a newtoni óra.

— Köszönöm, Tom, mondja, mikor anyját végül szépen a tavacska mellé helyeztük. Akacsák sárgák, tavukban a víz valódi.

Soha nem jártam még a szomszéd kertjében. Csend van, nem zizeg az aljnövényzet, madár sem rebben. A csend fontos falun.

— Ha zseni volna, Tom, itt tudna dolgozni. Csend, levegő. Tudja, van egy berendezésem, mely megszűri a kertbe áramló levegőt.

Ősz van, az asztrogyepre néhány levelet hullattak. A kert sarkában kifestő áll, alig tudom elhinni, hogy fából ácsolták. Azon tűnődöm, vajon ő észrevette-e. Bent az évszakok változásához szükséges kellékek. Elmondtam már, hogy a kertben is szükség van változatosságra, a természet-hű utánzatokat régimódi Aladdin-barlangjában tartja. Piros és fehér tulipánok lógnak száruknál fogva, nagy sárga kötegekben a nárciszok, közöttük kaméliabimbók várják, hogy az örökzöld fára erősítsék őket. Néhány diót rágcsáló mókus is akad.

— Hamarosan kikerülnek ezek is, a futóval együtt.

Virginiai futó omlik alá a háztetőről, még mindig zölden. Ez itt bent a dércsípte, fonnyadó változat.

— Az enyém hullik már.

— Nem szeretem a leveleket, Tom. Soha nem oda hullanak, ahova kellene. A természet nem

törődik velünk, azt és akkor tesz, amit és amikor akar, ezért kell szabályozzuk. Ha nem szabályozzuk, máris jönnek az erdőtüzek, vulkánkitörések, árvizek s hullák hevernek mindenfele, akárcsak a levelek.

Mint a levelek. Lehullnak, mint a levelek és senki nem fordítja meg őket, hogy megnézzék, mi van a túlsó felükre írva. Az egyszerű szöveg a lábuk előtt hever, elolvasható, ha akarod.

Lehullik, vörös marad, senki nem emeli fel, hogy hazavigye. Lábuk elé hull az élet, s te elrúgod, összevérezi a cipőd orrát, s mikor hazaérsz, anyád így szól: Nézd, tele vagy levelekkel.

Székely Géza: Holdfényben

Tele voltál levelekkel. Egyenként szedegetted le őket, helyükön szabad maradt a bőröd. Ó, az a levelezés.

S mikor az, aminek le kellett hullni, lehullt, felemeltem, hogy elolvassd a túlsó oldalát. Értelmetlen volt, a zsebedbe gyűrted, úgy égetett, mint az eleven szén. Miért tűntek el egyenként, sorban? Nem szerettek? Nem volt szükségük szívre, mint neked?

Szívre, mely könyv s melyből az utolsó lap hiányzik.

Fordítsd meg a leveleket.

Megfordulnak a levelek — mondta Tom.

Köszönetképpen vacsorára invitált, s úgy gondoltam, elmegyek. Mert a normális emberek ezt teszik; enni fogok a szomszédokkal, akkor is, ha unalmas lesz és az étel ehetetlen.

Találtam valahol egy nyakendőt, azt viseltem.

— Micsoda meglepetés, Tom, kerüljön beljebb.

Talán azt akarja mondani, hogy nekem meglepetés. Neki hogyan lehetne meglepetés, ha főzött egész délután? Ahogy az ebédlőbe lépek, látom, hogy valóban nekem meglepetés. Tudom, mert Newton teljes lakos-

salátát magam csináltam, sajt is van, sört a hűtőben talál.

Elsodródik mellőlem, ruhája úgy tapad hozzá, mint a fuldokló. Senki sem pillant fel a tányérjából. Csirkét eszik mindenki, három-négyszáz darab van az asztalon, bennük fejenként fél tucat tojás.

Még a sültet rágom, mikor az egyik csirke fölrobban, BUMM, szomszédom szomszédjára hat kemény kézigránát hull. Egyik karja elröppöl, szerencsére nem az, melyben a villát tartja. Senki észre sem veszi. Már szólni akarok, vagy enni valamit, mikor szomszédom visszatér, fedett ezüstedényt hoz.

— Magának, Tom — mondja, s az asztaltársaságra csend borul. Felállok, büszkén felemelem a fedőt.

— Nagyon kedves, köszönöm. Egy csirke, úgy látom.

— A maga csirkéje, Tom.

Ígaza van, a csirke nyakából Camus Közönye kandikál ki. Egészen ép, kihúdom, kinyitom. Nem maradt egyetlen szó sem az oldalakon, a lapok üresek.

— Segíteni akartunk, Tom. Szeme megtelik könnyel. Nem csak én, mindannyian. Segítő kéz nyúl Tom felé.

Inogni kezd az asztal, egyre gyorsabban, egyre vadabban táncol. Az edények ide-oda gurulnak, mint a tengerészmesék rézszegei. Egy hajós történet. A kapitány és a legénység megőrült, az egyetlen utas vagyok.

Tántorogva rohanok az ebédlőből a konyhába, bevágom az ajtót magam mögött. Zihálok, itt csend van. Higiénikus, zománczott csend.

Tom az ajtónak dőlt és sírva fakadt.

Eltelt az idő. Newtonban mindig eltelik és mindenki tudja, hogy mennyi idő alatt telik el, senkit sem téveszt meg. Tomnak fogalma sem volt, hogy mennyi idő telt el. Fájó álomból ébredt és öklével átnyúlt a konyhaajtó tejüvegén. Hazament, felvette a kabátját, zsebeit megtömte könyvekkel. Égettek. Kisértő Newtonból, de egyszer még visszanézett.

Óriási asztal kanyargott végig és egyesítette hatalmas evőeszközorgiába az utcákat és házakat. Végtelen világ.

Most már, mondja Tom, a dombok érettek, a víz a torkom körül táncot jár, ha borotválkozom.

Tik-takk, szól a newtoni óra.

A novella a NEW GOTHIC c. kötetben jelent meg.

CSÚRÖS RÉKA fordítása

SZABÓ GYULA

Ünnepeltünk

— Műhelytitkok szabadon —

Eltelt így a júliusi hónap, és minthogy augusztus 1-je szombat volt, aznap még fogtam a "Feri ceruzáját", s írtam a hosszú békülési jelenetet a "szívét kiöntő" Eszti síró szavaival, miközben Gondos Dénesben kezdett enyhülni a harag: "— No, jó, rendben van, nem haragszunk — egyezik bele Gondos Dénes a megbocsátásba. — Ne mondd, hogy nem viseljük szívünkön a sorsodat, s hogy szerencsétlenné akarunk tenni"... Végül is "nem múlt el az a nap haraggal" a Gondos Dénes házánál: "— Hálstennek, hogy még ilyent is hall az ember! — fordul meg Gondos Dénesné boldog megkönnyebbüléssel és száraz szemmel, mintha idáig azért állt volna a fűtőnek fordulva, hogy a szemeit szárítsa"...

Sár és harag ellenére feloldódott a hangulat, annyira, hogy már a fejkendőjét — a "ruháját" — is leoldotta Eszti a kontyáról, s mindez a regényírás "haladása" tekintetében is jó hangulatú hét végévé vált, de akkor megérkezett az Előre hét végi — szombati — száma, s amikor a "szemügyre vételben" az olvasók-írók "párbeszédének" ünnepi "ankétos" oldalához értem, nem akartam hinni a szememnek: az összeállításban feltűnő kirívósággal szökött a szemembe az az elutasító válaszom, amit a szerkesztőségnek szülő levélként két héttel azelőtt postáztam, álomban sem gondolva arra, hogy azt a szerkesztőség közölni fogja a legünnepibb irodalmi mellékletnek szánt sorozatában. Most viszont láttam, amit nem közlésre szántam: *Az olvasó kérdez — az író válaszol*, "Múlt heti ankétunk folytatása", fényképpel a kérdező olvasók, fényképpel a felelő írók, csak az én képem hiánya rontotta a "szimmetriát"... Néztam a magamé helyett a többit, ott volt a képe Nagy Istvánnak, Asztalos Istvánnak, Sütő Andrásnak a kérdező olvasók képével együtt, s az első helyen álló "Nagy Istvánék" anyaga után az én "olvasóm" arcát láthattam — most már képen is nézhettem, hogy ki az a Zólyomi György, "az udvarfalvi Vörös Partizán kollektív gazdaság tagja", akinek a soraira a választ táviratokkal sürgették tőlem —, és a kép mellett olvashattam a "kérdést": *A regény is olyan kell legyen, mint amilyen az élet...* A pártlapok aláírás nélküli vezércikkeire emlékeztető cím idézet volt az "olvasói" szövegből, amit futólagos olvasásban ismertem már, de most tüzetesebben is olvashattam mint kinyomtatott sorokat, amelyek a legnagyobb magyar napilap "országos fórumán" láttak napvilágot: "Nem vagyok tollforgató ember, csak egyszerű kollektivistá földműves. Nem nagyon értek hozzá, hogyan is kell valamit jól szavakba önteni, szépen, cirkalmasan megformázni. Ne haragudjanak hát az író elvtársak, ha az őszinte szó nem úgy sikerül, ahogyan éppen kellene"... A bevezető szavak után olvasói "vallomás" következett, amelyben elmondta az "olvasóm", hogy mivel nagyon szereti az irodalmat, olvasta — "főleg télen" — Mikszáth Kálmán, Jókai, Móricz Zsigmond könyveit, majd azzal folytatta: "de olvastam én a maiak közül is többet, nemrég éppen a Gondos atyafiságot fejez-

tem be — már a második kötetet. No meg olvastam sok szovjet író könyvét. Az Így edződött az acél nagyon tetszett... ilyen hősök vannak ma is, csak hogy ma másféle hősiességet, másféle helytállást követel az élet: hősiességet a mi mindennapos küzdelmeinkben, a munkánkban..." Kitért a szöveg arra is, hogy mai hősök városban és falun egyaránt vannak, utána visszatérve az *Így edződött az acél*hoz, közvetlenebbül rátért a "tárgyra": "Ezeknek az életét kellene megírni úgy, ahogy az Így edződött az acélban van. No, nem akar ez éppen szemrehányás lenni, csak hát tényleg ezek a hős emberek amolyan példaképek, a mi regényeinkben pedig még alig vannak jelen"... A "kérdés tárgyról", a *Gondos atyafiságról* szólva megvallotta "Zólyomi György", hogy "nekem ez a könyv nagyon tetszett" — "Helyesebben az első kötet tetszett igazán" —, s tovább már a "regényről" beszélt a szöveg: "A mi falunkban is van néhány Akácós Sanyi, meg Miska, az öreg Akácóst is meg lehet találni. Eszti-forma is akad éppen olyan, ahogy az író lefestette szavakkal s bizony a kollektíváért, azért, hogy most egész Udvarfalva kollektívista, meg kellett küzdeni. Nem jött az csak úgy. No hát ami az első kötetben le van írva... olyan az, mint az élet. Szép is, igaz is, küzdelmes. De már a második kötetet nem egészen szeretem. Megengedem, hogy ilyesmi is előfordul, ahogy ott az író, Szabó Gyula elvtárs írja... De már az ilyen Ágoston-féleknek nem szabad előfordulnia. Nem tudok hinni abban, hogy a párt ilyeneket küld a falusiakat felvilágosítani. Legalább is, én még ilyennel nem találkoztam. Lehet, hogy a harmadik kötet mindent helyrehoz, végre a kollektíva is megalakul Székelylokon s éppen arról szeretnék én is mihamarabb olvasni. Hogy az élet hogyan jut egyenesbe az Akácósok falujában is, úgy, ahogy nálunk is egyenesbe került a párt, a kommunisták segítségével. Akácós Sanyi, Miska, Eszti meg a többiek sorsára most már ugyancsak kíváncsi vagyok. Hadd lám, mennyire hasonlít a magunkfajta kollektivisták sorsához. Mert hogy hasonlítania kell, az biztos. A regény is olyan kell hogy legyen, mint amilyen az élet. Ezért, ha már megkérdezték a véleményemet, én arra biztatnék minden író, Szabó Gyula elvtársat is, mást is, hogy írják meg valóságosabban a mai életet, a mai embert. Úgy ahogy van"... Több volt ennél a szó, de az érdemi részét ez tette ki a levélnek, amit az írója igyekezett hiteles udvarfalvi beszédként "megformázni". Az én levelem rövidebb volt, s minden szavával hiteles, úgy ahogy Szabó Gyula levele szerkesztőségünköz cím alatt szó szerint közzétették, hiteles dátummal, kézírásos aláírással. "Tisztelt elvtársak! Megkaptam mindkét táviratukat — Kolozsvárról is, Almásról is —, melyben válaszatot sürgették »Az olvasó kérdez — az író válaszol« ankétjukhoz. Sajnos, a hozzám érkezett levélre nincs mit válaszolnom, tekintve, hogy a levél sokkal inkább véleménynyilvánítás és feladatmegszabás, mint kérdés (s még hozzá olyan véleménynyilvánítás, amelyet már volt alkalmam az Előreben olvasni, az olvasó tehát alapján véve a szerkesztőség véleményét nyilvánította, amellyel sem eddig nem tartottam, sem most nem tartom szükségesnek vitába szállni.) Ami kérdés a levélben van, az a III. kötetre vonatkozik, ami elől azonban szintén kitérek, lévén, hogy az ilyenszerű kíváncsiságot

még a legszűkebb baráti körben sem szoktam kielégíteni, hivatkozással arra, hogy majd a kötet jobban elmondja, mint én. Egyébként a »válasz« megírása épp folyamatban és eléggé előrehaladott állapotban van, úgy hogy szíves türelmét kérem minden kíváncsiskodónak. Üdvözlettel Szabó Gyula Rugonfalva, 1959. július 16." Íróttal munkásságom legnagyobb személyes jelleget sajtoeseménye volt, hogy leveletem teljes meglepetésemre kinyomtatva olvashattam, s utána az is bizonyos elégtételt szerző élmény volt, hogy "folytatásként" hozzáolvashattam a leplezetlenül ingerült szerkesztőségi "válaszat": "A szerkesztőség megjegyzése. Szükségesnek tartjuk leszögezni, hogy Szabó Gyula elvtárs »válaszával« nem értünk egyet. Az író nemcsak művel válaszolhat és tartozik válaszolni a könyvet ért bírálatokra, különösen akkor, ha az olvasók és kritikusok bírálatá annyira egybehangzóan vet fel súlyos eszmei-politikai és művészi fogyatékoságokat, mint a Gondos atyafiság második kötetének esetében. Pusztá kifogásnak tartjuk Szabó Gyula elvtárs indoklását, melyben kitér a válasz adás elől Zólyomi György levelére, mivel úgymond az olvasó csak a szerkesztőség véleményét visszhangozta. Zólyomi György olvasói véleményében mi az irodalombírálat jogosságának ismételt bizonyítékát látjuk. Új irodalmunk íratlan erkölcsi törvénye, hogy az író felelősséggel és alkalomadtán számadással is tartozik művéért a nép előtt. Ezen a jögon szölt és kérdezett Zólyomi György. Reméljük, Szabó Gyula végül is nem fog elzárkózni az elől az elvtársi segíteni akarás elől, amelynek az olvasó és a kritika egyaránt tanújelét adta. Bizunk abban, hogy a méltó válaszáddal és a dolgozó népünk magas eszmei-művészi igényeit kielégítő művekkel nem fog késlekedni."

Az ünnepi irodalmi akció az én esetemben a szó politikai-"jogi" értelme szerinti "ankétta" változott, s a képm "helyén" közzétett szerkesztőségi megjegyzés a nyilvánosság előtt nyomtatékosan kifejezte azt a hivatalos elvárás, hogy nyilvános és közvetlen állásfoglalással mondjak önkritikát művem "súlyos eszmei-politikai fogyatékoságaiért", miután "íratlan erkölcsi törvény" az, hogy "az író számadással tartozik művéért a nép előtt". Mindez kirívóan árnyékos foltot jelentett az egyre kiterjedtebb ünnepi fényárban, amit külön "ellenfénybe" állított "ankétos társaim" alkalomhoz méltó szereplése a jubileumi akcióban. Most már a megleckéztetett ünnepnrontó szemével olvastam végig a kölcsönös szívélýesség hangján folyó olvasói-írói "párbeszédet", s amint épp a "hasábszomszédomban", egy vásárhelyi könytárosnő és Sütő András fényképes "jelenlétében" a kérdést és választ olvastam, a válasz szövege olyan érzést keltett bennem, hogy közvetve mintha Sütő is engem "leckéztetne", s egyben mintha "helytettem" is mondaná a "helyes" választ az én Vásárhely melletti "kérdézőmnek". Válaszszorai elején egyik hősére hívta fel Sütő a kérdező könyvtárosnőnek — a "marosvásárhelyi Szakszervezetek Művelődési Háza könyvtárosának" — figyelmét, vallomásszerűen kifejtve: "Karikás az eszmélés, a tétova indulás kisparaszti világából már elérkezett a kollektív gazdaság biztonságos, de mennyei en problémátlan (=a sajtó ördöge kihagyott egy »nem«-et), hanem a merész alkotás, a forra-

dalmi fejlődés izgalmaival teli világába. Régen elindult hőseimnek életútját az ő sorsában próbáltam követni. Nem állítom, hogy utolértem őt, de már a közelében vagyok... A dolgozó parasztság életformája gyökeresen megváltozik; a szocialista mezőgazdálkodás rohamos fejlődésével — rohamosan átalakul gondolkodása, magatartása, mindennapi gondja-baja is." A változás irodalmi ábrázolásának "kitűnő" példaként idézte Asztalos István egyik írását, s tovább a maga valóság-látásként kifejtette a könyvtárosnőket: "Azok a parasztok, akik szűk bivalyos-sze-keres, kecskés világukból kikerülve már a repülőtéren is megfordulnak — s mostmár nem mint kubikusok, hanem mint utasok — nyilván nem őrizhetik sokáig a régi, zárt életformából adódó sajátos életbölcséletet, melyet sokan »jó íznek«, »humornak« és »paraszti észjárásnak« neveznek. Jól tudom... hogy a technika tulajdonosaként jelentkező paraszt általvetőjében még sok régi lim-lom zötyög... Arcáról mégis eltűnnek rendre a korszerűtlenség komikus vonásai... A kollektivisták kiváltképpen jelzik ezt a fejlődési irányt. Legjobbjaik, akik már a munkások tudatszínvonalára emelkedtek, bizony el-elcsodálkoznak egy-egy különösen »paraszti« felfogású irodalmi termék parasztnak nevezett csodabogarain... az ábrázolásban még régi babonák kísértének. De bízom benne, hogy irodalmunk ezzel is megbirkózik" stb.

Közben Ági is szépen gyarapodott ott mellettünk az anyatejen, az Almáson épülő-készülő "szőlőföld"-házunk "szépen" emésztette a pénzt, a regényírásban is kevesedtek a mappalapok a "könyvvég-jelzőként" betett négylevelű lóheréig, úgyhogy kezdtem "számot vetni" a jövőnkkel, s a mérlegelések eredményeként augusztus 5-én egy terjedelmes levelet írtam Utunk-beli "főnökeimnek", "Létay Lajosnak és Orosz Irénnek". Jó három évtizeddel később a "történelmi korszerűség" az időnek azt a "postáját" is hozta, hogy a főszerkesztőségéből éppen távozott Létay Lajos íróasztalának fiókjából a Király László kezével "visszakézbesítette" nekem a levelet, s akkor egészen "újszemmel" is olvashattam, amit 1959 augusztusában, a "felszabadulási évforduló ünnepének" teljében Kolozsvárra írtam: Kedves Lajos "bácsi"! Többrendbéli tanakodás után úgy határoztam, hogy a távúrra, amelyben frást kértetek aug. 23-ra, Neked válszolok, jobban mondom Neked: azaz Neked és Orosz Irénnek. A megszólítás azért szól csak Neked, mivel semmiképp sem tudtam összehangolni a két dolgot, nevezetesen hogy ugyanabban a levélben az egyikkel tegeződve, a másikkal magázódva írjak. Vegyétek tehát úgy, hogy Mindkettőtöknek szól a levél, lévén, hogy amit írok, annak nagyrészt kettőtökkel szeretném írásban megbeszélni. De vegyük sorjába. Ami a kéréseket illeti: regényrészletet boldogan küldenék, s azt hiszem, az ünnepi alkalomhoz méltót tudnék küldeni, de van egy megállapodásom a Korunkkal, amit most már — miután egy előzőt már megszigtem az Utunk javára — igazán nem szeretnék megszegni. Ti., hogy ha már nem nekik adtam az első részletet, többet addig nem adok sehova, amíg náluk a második meg nem jelenik (a július-augusztusi számban). Lehet, hogy Ti nem tudtok erről, Marosi azonban tud, s ennek megfelelően még ottlétemkor kiiktattuk volt a teroból az aug. 23-ra tervezett részletet. Egyszóval: tartva magam a Korunkkal kötött megállapodáshoz, részletet nem tudok küldeni, cserében viszont

megígérhetem, hogy miután visszamentem, a lap kövénysége szerint bármikor adok részletet, sőt, akár többet is, miután — egy-két laptól eltekintve — úgy sincs szándékomban máshol részletet elhelyezni. Ami pedig az írói vallomást illeti: egyrészt azt sem tudom, milyen az elképzelések erről, milyen tárgyú-jellegű vallomásról lenne szó, másrészt, annyira benne vagyok szünet nélkül a munkában, hogy nagyon jónéven venném, ha eltekinteneék ettől a kérészettől, aminek teljesítése többnapos kiesést jelentene számomra. S ha már itt tartok, hogy mennyire benne vagyok a munkában, egyúttal azt is közlöm, hogy kb. 275 oldal készen van, tehát minden remény megoan arra, hogy szeptember elejéig befejezem, tekintve, hogy még kb. 100 oldal van hátra, s júliusban — egy hónap alatt — 125-öt írtam, tehát ha továbbra is így szolgál a fenék és az ihlet, egy hónap alatt a hátralevő részt is meg tudom írni. S mindjárt ehhez kapcsolódik a következő kérdés, amit szeretnék Veletek megbeszélni. Amint tudjátok, én jan. 1-től azért mentem félnormára, hogy a III. kötetet megírhasam, anélkül, hogy túlságosan sok alko-

tási szabadságot kelljen kérnem a szerkesztőség-től, amit nem tartottam volna erkölcsös megoldásnak. Most viszont, amint íram, minden kilátás megoan arra, hogy egy hónap alatt befejezem a regényt, tehát a félnorma, mint átmeneti szükségmegoldás szükségtelessé válik egy időre, lévén, hogy közelebből nincs szándékomban ilyen nagy fába vágni a fejszét, mint Gondosék. Ha tehát még van egy betöltetlen félnorma és a szerkesztőség is egyetért velem s jónak látja, én szívesen benne lennék, hogy okt. 1-től vagy nov. 1-től visszamenjek egész normára. A dátumot azért tartom még függőben, mert nem tudom, szept. 1-én vagy 15-én állók-e munkába... Arra kénelek tehát, írjátok meg, hogy elfogadjátok-e ajánlatomat, s amennyiben elfogadjátok, okt. 1-től vagy nov. 1-től irányozzatok elő egész normá-

ra. S hogy ajánlatomat megindokoljam: 1., a fél-normás rendszert, olyan körülmények mellett, amikor nagyobb munkám nincs kilátásban, passzióknak tartom, 2., akármennyit is mocskolom az Utunkat és prüszkölök a szerkesztőségi munka ellen, be kell látnom — különösen ilyenkor, mikor távol vagyok tőle —, hogy a szívfemhez nőtt és hiányzik (remélem, megtisztelve érzitek magatokat), és végül 3., az a kis többlet-krajcár is jól fogna most rajtam, mert a félnorma, a házipénz, a szaporodás stb. súlyosan fenyegeti a kasszámat. (Gondolhatjátok, ezt a 3. indoklást ki tette a fülemben.) Node, továbbbmentve: ugyancsak ezúton szeretnélek megkérni arra is, hogy ne feledkezzetek meg eléggé megoldásra váró lakáshelyzetünkről, mert ez az egy, ami igazán nem vonz vissza Kolozsvárra, sőt, egyenesen elkedvetlenedünk, ha arra gondolunk, hogy vissza kell mennünk Agnessel abba az egy szűk szobába, se konyha, se fürdőszoba s ráadásul kaluppolhatok megint a pincébe vőzért, s amellet még dolgoznom sincs hol, pedig csak a regényen is lesz még vagy egy hónapi munkám, amíg a gépen nagyjából végső formába öntöm —

dehát nincs mért felsorolnom az összes viszontagságokat, ismeritek anélkül is, s nem is azért említettem fel, mintha nem bíznám a Tompa elvtárs ígéréteiben, valamint a Tietekben, miszerint napirenden tartjátok a kérdést és mindent megtesztek, hogy megoldódjék, de gondoltam, hely is van s esetleg, mivel nem vagyok ott, hogy naponként "követelőzsem", meg is feledkezhetek róla. Nem vagyok az az ember, aki — különösen ilyen kérdésekben — verjem az asztalt, patáliázok és zsaroljak, hogy megyek el ide vagy oda, annál is inkább, mivel, gondolom, az igényjogosultságát nem aszerint ítéli meg és nem attól teszik függővé, hogy ki mekkora szájjal lármáz, de ha közelebből nem oldódik meg, csak-ugyan nem lesz más kiút számomra, mint hogy továbbra is fenntartsam a félnormát s egy évből legalább felet Kolozsváron kívül töltsek, ami ugyan nem megvetendő dolog, s én magam szeretném a legjobban, ha valamikor ezt a megoldást állandósíthatnám, de azért mégis jó volna, ha nem a lakáshelyzet kényszerítene erre a megoldásra. Gondolom, kunyerálásból ennyi elég is volt, még csak annyit tennék hozzá, hogy valamiképpen juttassatok el egy-egy példányt az Utunkból, illetve szóljatok ki

az ajtón, hogy rendszeresítsék a számok küldését, mert két számot kaptam, de a két utolsó számot megint nem küldték s itt nem tudok hozzájutni, hacsak le nem kutyaolok Keresztúrra érte. S mindezek után jó munkát kövénys és választokat várva üdvözlöm az egész redakciót, élen Veletek, jobban mondom: isten Veletek Gyula Rugonfalva 1959 aug. 5

Ez a nap nálam kétszeresen is a levélírás napja volt, mivel a regényírás mappalapjain ugyanakkor forgatta "tanakodva" Akácos Sanyi is a tollat, amellyel írta a levelét Gidó Jancsinak. A regényben azonban nem forró augusztusi idő volt, hanem decemberi tél, annyival inkább, mivel aznap, 1949. decem-

>>>>> folytatás a 14. oldalon

>>>>> folytatás a 13. oldalról

ber 9-én, éppen Sanyi levélírása közben lehullt az első "rendes" hó. Azt a havazást, amit Sanyi most a regénybeli életben nézett, én a valóságban a tavaly decemberi napokban láttam Almáson, amikor elkezdtem a III. kötet írását, s mivel olyan igazi szép "gyermek-kori" havazás volt, amilyent régóta nem láttam, az élmény hatása alatt bele is "festettem" a terepnoteszbe, s most onnan "vándorolt" a téli kép mint újabb "időjárás" az új fejezet elejére augusztus 4-én: "Mint a macska, ha feldőlt a tej, s szeppenten oson odább: puhán, macskaléptekkel, üde fehérséggel köszönt be a tél. Vastagon, omlatagon és hangtalanul hull a hó, csak a kerteken, az elszáradt avaron, kórékon hallható a hóhullás finom neszezése"... Másnap, 5-én következett Akácok Sanyi a levélírásával és a havazásban gyönyörködő szemével: "Akácok Sanyi bentől, az asztal mellől nézi az omló pelyhek szemet gyönyörködtető nyüzgését-hullását, s akárcsak kinn a világot a hó, gyerekes öröm és régóta nem érzett nyugalom szállja meg... s ha egyáltalán nyugtalan, csak azért az, hogy mielőbb befejezhesse a levelet s mehesse ki vele a fehér havazásba, le a falu közé, a postaládához... Türelmetlenül fészkel meg magát a széken, amint leveszi szemét a havazásról, s mivel még mindig nem döntötte el, hogy írjon-e s mit írjon arról, amit már negyedórát kerülgét, kezdi ismét elülről a levelet s olvassa: Kedves barátom, Jancsi! Eddig meg is halhattunk volna téled, olyan rég nem jártál nálunkfelé... Kivált két hét óta, mióta Mezei hazajött a kórházból, úgy odaadtuk az eszünket s a szájunkat, hogy szinte minden nap a falu között vagyunk... De a legjobb s legörvendetesebb az egészben az, hogy Gondos Dénessel egészen egyenesbe jöttünk az Eszti jóvoltából... De azért ne gondold, hogy most már megy minden, mint a karikacsapás. A falu tele van mindenféle szóbeszéddel, s úgy kell ügyeljünk minden lépésünkre, mint a menyasszonynak a templomban, hogy nehogy hibát kapjanak benne... most pár nap óta megint olyanokat lehet hallani, hogy csak tavaszig kell kitartani, s akkor aztán megint békét hagynak, s hogy aki szóbaáll velük, az eladja a magyarságát, mert az egész kollektívet csak azért találták ki, hogy a legkisebb magyar barázdát is átjatszassák a román állam kezére. Úgy hogy ezekhez képest az már szinte dicséret számba megy, hogy a sok rongyos, készen bele akar ülni a máséba... meg aztán fufang is van bennük annyi, hogy ha egyebet nem is, de azt mindenki megjegyezte a te beszédedből, hogy a párt szigorúan elítéli az önkéntesség elvének bármilyen megszegését, s éppen ezért jó volna, ha megmagyaráznád, hogy kényszeríteni senkit sem lehet, de más járható út nincs előttünk..."

Miközben ezeket a leveleket "írtuk", egyre nagyobb visszhangját hallottam annak a levelemnek, amit az Előre szerkesztősége mintegy politikai "fenyítésként" közzétett. A dolgok természete szerint a szerkesztőségi "kioktatás" hatásában a visszajára fordult, mindamellett némileg csodálkozva hallgattam és olvastam, hogy szóban, üzenetben, levélben nyilvánítanak gratulációkat a "szerkesztőségi manipulációt leleplező" levélért, az "ünnepi kirakathoz" való kimaradásért. Az ellenhatás mértéke többek közt összefüggött azzal is, hogy az ünnepi kampány egyre

mértékteleenbbre fokozódott. Az Utunknál még csak két hét múlva volt esedékes a hosszú heteken át tervezett és szervezett fő ünnepi szám, amitől szintén sikerült a "rugonfalvi távolságban" maradnom, az ünnepi készület azonban az augusztus 6-i friss számot is átfogta, s a szerkesztőség a legünnepebb anyagnak szemmel láthatóan Kányádi friss versciklusát tartotta, amely *A Zsíl partján* címmel az első oldalon jelent meg, s amelynek egyik darabja a legújabb terepjárás ihletében egy külön "helyi" költői hitvallást foglalt rímekbe *Ars poetica a Zsíl partján* cím alatt. Egy héttel később, a 13-i Utunkszámban a legfeltűnőbb volt számomra Székely János "nagy ívű" költeménye, *Az új Odüsszeusz* című, ami ezúttal úgy "vallott" ízig-vérig Székely Jánosra, hogy hangulatával s tartalmával "beillett" ünnepi versnek is. Ugyanebben a számban a "Menet közben" évfordulós sorozata Szemlér Ferencet "állította" az olvasó elé Lőrinczi László tollával.

Mindezek közben az augusztusi napok valamelyikén eljutott hozzánk az Igaz Szó júliusi számának híre Keresztúrról. A hírek az volt az ismerősök és barátok által megütözközéssel és felháborodással felénk "továbbított" nagy pora, hogy Hajdu Győző egy "hatalmas" cikkben "teljesen kicsinálta" a *Gondos atyafiságot*. Irma szerzett is egy pél-

letörte a történelem. Az elolvasással még akkor sem siettem, csak éppen elkértem az azóta "hírhedtté" vált cikket a példányt Marosi Péter féltve őrzött kollekciójából, és az "új idők" új technikai eljárásával "fénymásolatot" készítettem magamnak, ami azonban hasonlított ahhoz a régmódi "leletezéshez" is, amellyel évtizedekkel azelőtti "doszárdokumentumok" kerültek "fényre" szerkesztőségek fiókjainak rejtett "árnyékából". Magára az olvasásra egy héttel később kerítettem sort, amikor szeptember 6-án betűről betűre, szóról szóra átolvastam hajdani "képtelen világunk" kordokumentumát, s mintegy válaszként széljegyzetekkel tűzdeltem a margókat. Időbe telt, míg a végére értem, mert a könyv formátumú folyóiratban 24 oldalt foglalt el a "tanulmány" terjedelme, s amikor egyik első jegyzésként odaírtam a cím alá, hogy "1991-ben az 1959-es árboc: erkölcsi bizonyítvány", éppen a terjedelem miatt támadt az a "bosszúságom", hogy egy 24 oldalas "erkölcsi bizonyítványt" nem lehet "berámáztatni", holott akkoriban világunk jórésze egy cetlinyi erkölcsi igazolást is örömmel mutatott elő, ha volt.

Az idő bonyodalmas viszonyai között bizonyos formai rendet a kalendarisztikus pontokkal lehet körvonalmazni. Az érzelmi és gondolatvilágban, a más-más időfalak

akusztikájában azonban még a kalendarisztikus rend is bonyolult kuszaság marad, ha a közvetlenül érdekelt szerző egy olyan kritikát, mint az *Árboc tövében árnyék a mérce*, nem 1959. augusztusában olvas el, hanem 1991. szeptember 6-án, és utána 1996. június 8-án úgy próbál "belemérülni" a kritika "tengernyi" betűjébe, mintha harminchét évvel azelőtt, 1959. augusztusában, az írás megjelenésének "forró" napjaiban — amikor az egész ország ép-

Sükösd Ferenc kompozíciói

dányt a lapból Keresztúron, el is ovasta a "tanulmányt", s utána azt ajánlotta nekem, hogy én ne olvassam el. Úgy vettem ezt is, mintha egy négylevelű löherével járult volna hozzá a "műhelymunkámhoz": beértem annyival, hogy ő elmondta a cikk "fő kitételeit", s egyetértettem vele, amikor az egészet "útszéli és rosszindulatú támadásnak" minősítve tartott attól, hogy az most megzavarhatna a regény utolsó részeinek írásában. Mindamellett magam is belenéztem a kölcsönkapott példányba, láttam, hogy a cím *Árboc tövében árnyék a mérce*, amiből némileg meg tudtam fejteni azt a "fő mondanivalót", hogy a regényben sötét negativizmus érvényesül a vívmányos valóság fényben álló árbocmagasságához képest(?), de azon túl hallgattam Irmára, s a számot úgy adtuk vissza Keresztúrra, hogy utána csak 1991. augusztus 30-án, éppen harminchét esztendővel később vettem a kezembe ismét, amikor az egész szocialista korszak "árbocát"

pen a "felszabadulás 15. évfordulójának" példátlan ünnepi kampánynapjait élte — vennie a kezébe az Igaz Szó júliusi — akkori legfrissebb — számát, és úgy olvasná: "NYESES NÉLKÜL A FA SEM NŐ MAGASRA..." Hajdu Győző írásának "tanító célzatai" a maguk idején eleve nem érvényesülhettek gondolkodásomban és írói "törekvéseimben", elsődlegesen annál az oknál fogva, hogy én mint "legérdekeltebb" nem olvastam el a cikket — amit ő egy alkalommal, amikor ezt közöltem vele, elképedve vett tudomásul —, s amikor harminchét évvel később megismerkedtem a cikk szövegével, történelmileg végképp elkésett és "korszerűtlen" lett volna a tanító célzatok és tanítások megszívlelése. Akkor, 1991. szeptemberében már az egész "kutyaszorító korszak" tanulságai szolgáltak okulásul, és Hajdu Győzőnek a cikke a tanulságok és okulások egyik leggazdagabb tárháza volt...

GYANTA GYULA VERSEI

Bizonyára akad olvasó, aki emlékszik Gyanta Gyula különböző lapokban megjelent szatirikus, a jelenlegiektől eltérő hangú verseire. Az alábbiakban e változás ok- és körülmény-mezejére szeretnénk néhány sorban rávilágítani.

Az Erdélyből Temesvárra származott törvényszéki tisztviselő Gyanta Zsolt unokája, a több hangszeren játszó — az itteni pop-rock együttesekben is szereplő — Gyanta Gyula a nyolcvanas évek elején egy Olaszországban turnézó állami zenekar tagjaként jutott ki először Nyugatra. Egy újabb külföldi turné alkalmával több társával együtt végleg "lemaradt" a hazatérő autóbusról.

a TEGLEDY-DIÁK család zenész tagjainak küldött lapjaiból nyomon követhető, hogy Gyanta Gyula eleinte Velencében és Németország déli tájain csatangolt; erről tanúskodnak ottani benyomásai, élményei alapján született versei is. A Ludwigsburgi kastély könyvtárában felfedezi Catullus híres, csak filológusok által ismert versének változatát és lefordítja magának.

Német földön nem képes tartósan beilleszkedni semmilyen zenei együttesbe. Az évek során készült festményeinek kiállítása teljes csőddel végződik. Valószínűleg ez dönti el lassan érlelődő szándékát, hogy kivándoroljon Ausztráliába. Jelenleg is ott él.

Lakása felszámolásában segédkező régi barátja válogatás nélkül összecsomagolja egy külön fiókban talált verseit és eljuttatja Temesvárra.

Gyanta Gyula-versek újabb felbukkanása nem lehetetlen.

(Közzéteszi: ANAVI ÁDÁM)

I.

Tőlünk fénylik a város

Reám sziporkáz, magához hűvja
szemem az égbolt hétszínű hídjá, —
szivárvány tőén lesikló csillag
suhana suhansz, öllelek, itt vagy
égből érkezett, arany sugaros, —
libegünk, tőlünk fénylik a város
minden toronya, templomi éke,
megvillan arcunk a víz tükrébe,
sikongó kedvvel, égre kiáltón
táncolva lengünk át a Rialtón,
s alant a partról leszökken lábam,
úgy kerít helyet a gondolában
a tied mellé simulva szépen
— jó volna velem Velencében!

Velencei láz

Miazmáit
a szél kitárta,
fülem lüktet,
agyam tombol
az oromból
(vizenyős murok)
csöppen, csurog
a spanyolnátha,
kilencvenhat
az éroerésem,
hátha megúszom
mégis épen!

Csillogó szemed
fényes ében,
jó volna velem
Velencében.
ne hozzá! gyógyszert,
pirulákat,
se kapszulát,
se tablettákat,
és labdacso't se
kis kacsódban,
meggyógyulnék
veled a csókban.

Magyarjaink

német honban

alig hogy ott megcsücsülnek,
németté fősvényesülnek.

Csatangolás

Gítárhango't rept a szél nekem,
pántlikás jókedő a téreken,
és tarka népek, dánok, angolok,
az utcákon veled csatangolok —
kettős sorban ifjú halk papok
s a fejen körzövel vont kalapok,
arcuk komoly, akár a szenteké,
nem kérdi senki, vajon szentek-e?
az utca népét úgy kell hogy meghassák,
a lányokat csupán szemükkel... falják,
de bennük így ágaskodik a lélek,
ha itt lennél megszázsorszépeznék!

*****

Keringünk... arra vesszük az utat,
a Szent Márk tornya hat órát mutat,
repedt harangján üti az... ötöt,
(a hangja vén)
a hatodiknál mond csütörtököt
(akárcsak én)

*****

És rábukkanunk mikor felszáll a pára
egy előkelő kis pizzériára,
... Összebújt párok, a falon remek
míves arany rámban goblenek,
előttünk halkan zúg a Grand Canale,
a feketéhez jár ezüst kanál-e?

Nyújtod felém

Éntőlem el már senki nem vehet,
Fogadd kitarító mélyülésemet
E helyen, hol magadba szívhatod
A kávét- és a pizsallatot.

Ha eltalálnám — lennék vadász Nimród! —
Nyilammal kinyíltott rózsabimbód,
Megpendülne ahány virágos ág,
A tengert elfogná a sárgaság.

Körülölel az aromák fuvalma,
Fölöttünk nincsen senkinek hatalma,
Míg együtt vagyunk itten, én szerelmem!

Libegve lengsz, a napfény szikrázik rád,
Nyújtod felém frissen párolgó pizzád,
Kecsapós pirja megpörköli nyelvem.

Népdal

Sárgul már a vékonyszálú genyőte,
Isten veled, Heine, Schiller meg Goethe!

Tárd ki magad

Kényelmeskedj a bő támlájú széken,
Tárd ki magad a napsugárral szembe,
Úgy nézz reám, akár a végtelenbe
Pillantand a fortuna-kereken

Forogva folyóást, változtatva sorsunk
Színhelyét, akár sok vén eretnek,
Kik hol gyűlölnék, hol pedig szeretnek,
Bár nem tudják, ki volnánk és ki voltunk,

Teérted száz szentképet elhalasztok,
Hiába várnak szobrok, dús palazzók,
Nincs kincsük, mely a vonzásod lenyomja.

A melled rózsaszínű selyem gombja
Mindig áldást áraszt, nem kártékony,
Mert megihleti szent toszíthatnékom.

Loreley

Ma is hallottam róla jó sokat:
megszédíti a hajósokat,
hullámba csalja most is — óh de fáj!
az aranyhajú, bűvös Loreley.
De megszüntetem mindazok baját:
elmemítotam bűvölő dalát,
és lenyírtam a Loreley haját.

Sírfelirat

(németből)

NÉKEM MINDIG CSAK ÚJABB KÍN TEREM;
AZ ÉLETEM NEM MÁS, CSAK KÍNVEREM,
JÓ SORSOM FEJEMNEK MIT TEREM?
MEGNYUGTAT HOLNAP A CINTEREM.

II.

Kisváros este

Sikált járdák, fényablakok, a város
estsötétben is villanyvilágos
korzóján gusztálják egymást flitteres
dámák, ficsúrok és filiszterek.
Möszjő Chegbencour és Herr Fassbinder
— wie ausgelassen sind heute die Kinder!
berzenkedik a két jó barát
és öntudatlan ringatja magát.

Sétájára arcát kicsiszolta,
minden lépte ringó libikóka,
kövér hintázó prundája a járda
közlekedésének akadályja —
HA VERSENYT ÍRNAK KI: meg fogja nyerni,
fél prundája egy egész vedernyi!
A combja esztergált, a térdkalácsa
alatt cubakos lába
invitál permanens kéj lakába.

A két sétáló úr közelbe ért,
megérzi rajtuk: kár a benzinért.

A téren nincs szemernyi szemét,
most fejezik be a térzenét,
a trombonok suszterbasszusa
durrog, mint egy alfeli tusa.

Függöny mögöl már lesik a lányok:
indulnak a Fensterpromenádok!

A fiúk
a légi szerelemről meggyőződve
egyenest a megkönnyebbtőbe —
bár megmondta rabbi Akiba:
ne menjete a jakiba!

CSOBÁN ENDRE ATTILA

Pázmányt olvasva

(részlet egy hosszabb tanulmányból)

A gondolkodásnak nemcsak mestersége, hanem szenvedélye szól itt hozzánk. "A pázmányi értelem igazi mivolta nem az intellectus, hanem az *amor intellectualis*" — olvassuk Sík Sándor Pázmány-monográfiájának *Az ember* c. fejezetében. (Sík 1939: 252) "A prédikációkban olykor elragadja az iskolás megszokás, és halmozza, cifrázza a szót..." (Sík 1939:261). Nem elégszik meg egy-két képpel, képek egész csarnokát vonultatja fel előttünk. Van ebben az írói-szónoki attitűdben valami a barokk teljességre törekvő szenvedélyéből, aktivitásából. "Valami lírát, mégpedig cselekvő, drámai lírát érzünk ki a patogó, áradó mondatokból, még a végeszakadatlan idézetekből, a szárazra fogott szillogizmusokból is." (Sík 1939:370.) Ugyanígy felfedezhetjük ebben a stílusban a skolasztika rendszerező, felosztó, szisztematizáló törekvését is. A Szentírás minden mondata szerves része az egésznek: a benne foglalt tanítás igazsága legfőnyesebben épp abban mutatkozik meg, hogy az egyes részek pontosan egymásra vonatkoztathatók. A konkordanciakészítés Pázmány idejében már az egzegézis különösen fontos ágazatává női ki magát; ezen belül is külön fontossággal bír az ó- és újszövetségi könyvek egymásra vonatkoztatása, annak kimutatása, hogyan teljesítette be Krisztus az apostolok és az Egyház az Ószövetség jóvendőléseit, példázatait, "árnyékait". Így nincs mit csodálkoznunk azon, hogy Pázmány Prédikációinak biblikus-egyházias stílusú, biblikusan poétikus szövegrészeiben is jelentős szerep jut az ó- és újszövetségi locusok közötti párhuzamnak. A keresztény üdvtörténet valamennyi kulcsfontosságú eseményére vonatkozóan találunk ilyen képsorokat a Prédikációkban.

Követve az üdvtörténeti kronológiát, legelsőként szóljunk a Krisztus megtestesülésének ószövetségi párhuzamait, előképeit tartalmazó szövegrészről (PÖM VI. 128; a továbbiakban a szövegrészek forrásjelzetei PÖM nélkül). Egyetlen sodró erejű felsorolás, képhalmozás ez. Krisztus, istenségével egyidőben valóságos ember is lévén, születése az első ember, Ádám születésével hozható összefüggésbe (Krisztus: második Ádám). A "második Ádám" elnevezés azért használható jogosan, mert az első Ádámot is tökéletes szentségből

és igazságban teremtette az Isten: a második Ádám nem másért jött a világra, mint hogy ezt a tökéletes szentséget, amelyet az első Ádám vétkével elveszített, az emberben helyreállítsa. Lévéen Krisztus öröktől fogva bűn nélkül való, megtestesülésével, emberré létével az emberiség történetében új fejezet kezdődik: Ádám bűnbeesése után ő az első ember, aki Isten kegyeit teljes mértékben birtokolja (=Isten egy-szülött Fia és az embernek Fia), és ezt az elsőszülöttségi jogot, amit bűnös Ézsauként (l. a képsor második tagját) az ördögnek kótyavetyélt el az első Ádám, kész kiterjeszteni mindazokra, akik hajlandók tanítását követni. Krisztus születésekor a betlehemi jászol fölött megnyilatkoztak az egek: angyali seregek szálltak alá, hódolván a gyermek Jézusnak, Istennek dicsőséget, a jóakarátú embereknek békeséget hirdetvén (harmadik kép). Más, szoteriológiai értelme is van a Krisztus: Jákob-lajtorja metaforának, hiszen Krisztus volt az első ember, aki bement a mennyi boldogságba: az ószövetségi szentek is csak a Messiás eljövételébe vetett hitüknek köszönhetően üdvözültek, nem az "ő törvény" ereje által; maga Krisztus szabadította ki őket kereszt-halála után a pokol tornácáról, ahol sokan századokon keresztül epekedve várták a Megváltót. (Nemo ascendit in coelum, nisi Filius hominis — Joan. 3. v. 13.) Valóban Krisztus tehát a lajtorja, amelyen fel s alá járnak az Isten angyalai (=könyörgéseikkel, jócselekedeteikkel közbenjárók az emberek üdvösségéért, az Ószövetségben az emberek fölöttesei, az Újszövetségben szolgatársai), egészen az utolsó ítélet beteljesedéséig. Krisztus megbékéltette Istent az emberrel (negyedik kép), felhők fölé emelkedvén mennybemenetelekor, mint az özönvíz megszűnte után Istentől békejelül küldött, napfényben ragyogó szívárvány; felhőben jön el az utolsó ítéletre is, amikor minden vétek megbüntettetvén, minden tökéletlenség helyreigazítatván, elkezdődik az örök béke, a Messiás örökkétartó királysága. Krisztus egyik méltósága, közbenjáró mivoltát jelző "hiposztázisa" a *prófétai* (ötödik kép). Mózesrel több vonatkozásban is párhuzamba állítható az ő alakja: őt is halálra üldözték az Isten népének ellenségei már kisgyermek korában; a világból való kivetettséget, megaláztatást,

méltatlan bánásmódot jelez mind a kákaszatyorba tevés, mind a jászolba helyezés; végül az istenséggel való kapcsolat jelzője a fényes arc (Mózes arcának fényessége: Urunk színeváltozása a Tábor-hegyen) mindkettőjükénél.

Ez utóbbi párhuzam mögött ellentét is lappang, hiszen Mózesnek azért kellett az arcát eltakarnia, hogy a nép meg ne botránkozzék, kétségbe ne essék; látván, hogy idő teltével a fényesség elmúlik, nehogy a szövetség gyengülésére vagy megszűnésére következtesse ebből: Jézus pedig (Aquinói Szt. Tamás szerint "permanens csoda" útján) azért rejtette el az emberek szeme elől testének dicsőségét, hogy megalázza magát az emberek előtt, illetve hogy az emberek félelem nélkül társaloghassanak vele. Míg tehát Mózesnél a kendőzés az isteni méltóság állandó közelségének fizikai bizonyosságul szolgált, addig Krisztusnál ugyanezen méltóság fizikailag is érzékelhető jeleit volt hivatva eltakarni; Mózesnél a felmagasztolás, Krisztusnál a megalázkodás jele volt. Krisztus a keresztények főpapja (hatodik kép), aki egyedül volt képes teljes értékű engesztelő áldozatot bemutatni az Atyának, maga lévén a pap és az áldozat (szeplőtelen tiszta Bárány) egyszerre. Ezt a papi méltóságot az Atya kinyilvánította már születésének körülményeiben (Szentlélektől fogantatás, szűztől születés — l. később, a szűztől születésre vonatkozó szöveg elemzésénél), nemkülönben a gazdagon virágzó erények sokaságán keresztül, amelyekkel Jézus teljes volt már gyermekéveiben: tanította az írástudókat a templomban, vitatkozott a farizeusokkal stb. Ugyanennél a képnél nem szabad megfeledkeznünk az igaz ember: zöld fa; bűnös ember: aszú fa metaforáiról sem, amely a Prédikációkban meglehetősen sok helyütt említődik (később l. Áron vesszeje, Jesse törzséből származott vessző). A hetedik kép magyarázatát szintén a szűztől születés képsorának elemzésekor adjuk. Krisztus a kőszikla (nyolcadik kép), amelyen az Anyaszent-egyház szilárdan épül; Szt. Péter (Petrus) is kősziklának mondatik, de az ő kőszikla-mivolta úgy aránylik a Krisztuséhoz, mint evilági helytartó főpapsága Krisztus mennyi Főpapságához. Az "emberi kéz", illetve "férfiú-nélkül" határozók utalnak a megtestesülés természetfölötti vonásaira; a hegyre növekedés az Egyház, a keresztény tanítás (életforma) diadalát jelenti. Az utolsóelőtti, kilencedik kép véleményem szerint Pázmány az el-

ődökhöz képest új asszociációjának eredménye: az ószövetségi történetet meglehetősen szabadon kezelvén, Sámson a világi hiúság képviselőjeként tűnik fel (nem teljesen alaptalanul, hiszen az "asszonyember szerelme" bizonyos kontextusban a világi hiúság, bűnös kívánságok hordozója lehet), Dalila pedig a hiúság ellen harcoló és győzedelmet vezető Krisztus, illetve a küzdő és győzelmes Egyház képviselőjeként. Amiért "sántít" a párhuzam, az, hogy Dalila "szerelmét" csalárdul használta fel Sámson ellen, az Egyház küzdelme pedig tisztes eszű közökkel folyik (Vö. Kalauz IX. 2.). Az utolsó, tizedik kép az idők folyamán meglehetősen didaktikussá, közhelyszerűvé koptatódott: az Ószövetségben Istennek ködben való megjelenései jelentették *Deus absconditus*, "rejtőzködő Isten"-váltat. Az Újszövetség eloszlatta ezeket a felhőket — nem olyan értelemben, mintha Isten dicsőségét immár színről színre szemléltethetnénk, hanem úgy értvén, hogy az ő törvény rabságából (vö. "a törvény betűje megöl") az istenfiúság keresztényi szabadságába kerültünk, ahol az istenfélő és okos ember többé nem attól retteg, hogy kikerülhetetlenül lecsap rá az Isten haragja, hanem fiúi szeretettel attól retteg, hogy szerető Atyját bűnbeeséssel meg ne bántsa. Ez a rettegés pedig nem elveszésünket, hanem megmenekülésünket jelzi; nem emésztő félelmet, hanem igaz keresztényi bátorságot szerez. Még tovább: Isten "velünk lakik", hiszen fiaiként házanépéhez szám-láltattunk; "velünk lakik", hiszen a katolikus templom nem jelképes értelemben, hanem a szó szoros értelmében "domus Dei", lévén az oltáron állandóan helyet foglaló Oltáriszentségben Isten Fia test szerint is jelenvaló. Íme, mennyi rejtett és nyíltabb, közelebbi és távolabbi bibliai egymás-ralátás, szimbólum, teológiai gondolat pezseg, forr egyetlen rövid szövegrészbe sűrítve! Erdemes egy pillantást vetnünk a szerkezetre is: tíz képből áll a sorozat, a képek szimmetrikus elrendezettséget mutatnak. Az első kép Krisztus emberségét állítja előtérbe. A negyedik-ötödik-hatodik kép közbenjáróságára utal (szívárvány-prófeta-pap). Ezek között is fokozatosságot veszünk észre: a szívárvány pusztán külső jele az Isten-ember közötti kiengesztelődésnek; a prófeta Isten igehirdetője és csodás jelek tevője, de ezeknek a jeleknek csak figyelmeztető, nem üdvösséget eszközölő erejük van; a pap igehirdető is, de legfontosabb tevékenysége, amiért igazán papnak nevezik, az, hogy üdvösségesz-

közlő, engesztelő áldozatot mutat be Istennek. A tizedik kép végül Krisztus istenségét állítja a középpontba (Emmánuel = 've-lünk lakó Isten').

Következőként szóljunk a Krisztus kínszenvedésének helyeit számba vevő, leíró részekkel tarkított képsor kezdő képéről (VI. 627.). Itt a Getsemani kert az első emberpár lakhelyével, az Édenkerttel állítódik párhuzamba. Az első kert, a paradicsom a bűnbeesés után mulatókertből siralom és halál kertjévé változott (vö. a barokk kertkultúra hasonló fogalmaival; Pázmány maga is foglalkozott barokk kertkultúrával). Ha tehát az első Ádám az Istentől kapott mulatókertet pusztá kőkeretre, siralom kertjére cserélte fel, a második Ádámnak ugyanezen a helyszínen kellett kezdenie kínszenvedését (Getsemani kert = siralom kertje). Tágítva az összefüggések mezejét, a kert barokk "imago mundi"-volta világosan felismerhető itt. A paradicsomi életfát az egyházatyák Krisztus keresztfáját előképének tekintették: ha előbbi az emberiség lakhelyének közepén állott (lévén az ősszület az egész jövődő emberiség képviselői ebben a korban), méltán tekinthetjük a Krisztus keresztfáját is világ közepének. Nem kevésbé világ-szimbólum az a valóságos kert, ahová Krisztus Testét temették: a próféta által jövődött, Krisztus önnönmaga által is példázott elvetett Mag ugyanis innen sarjadt örök életre.

Következő üdvörténeti esemény, amellyel kapcsolatban hasonló képsorral találkozunk: Krisztus hét szava a keresztfán. Ez a képsor két, kb. egyforma terjedelmű részre oszlik. (VI. 692-93.) Az első rész az előbbiekben bemutatottakhoz hasonló képekből áll. A hetes szám különös jelentőséggel bír a Bibliában is: így nem csoda, ha felbukkanása arra készítette a szerzőt, hogy egybegyűjtsön talán minden olyan szentfrási helyet, amelyben szerepe van ennek a számnak. A hét arany gyertyatartó (első kép), amint maga a szerző is magyarázza, a mennyi bölcsesség világosságát jelenti, az Apokalipszisben pedig a hét első keresztény gyülekezetet (püspökséget) is. Isten maga parancsolta az Őszövetségben, hogy templomában örök tűz égjen; a katolikus templomok áldozati oltárai előtt, a szentségházak előtt szintén örök lámpák égnek. A láng lélek-szimbólum is (vö. "kioltom az életed gyertyáját"): az örökmécses tehát az örökélet szimbóluma. A hét oszlop (második kép) Salomonnál úgyszintén az isteni Bölcsesség házáat tartja fenn és

ékesíti: ebben a házban már az egyházatyák Krisztus házáat, az Anyaszentegyházat látták, lévén hogy az isteni Bölcsesség több ízben való megismerését Salomonnál Krisztussal azonosították. A hét harsogó trombita (harmadik kép), amely szabadulást hirdet, és az istentelen Jerikó falait ledönti, túlmutat Krisztus megváltásának művét mint "történelmi eseményt", helyesebben szólva egybekapcsolja az üdvörténet három nagy szakaszát: Őszövetséget, Újszövetséget és az Újszövetséget beteljesítő eszkatológiát (vö. a hét angyal trombitaszava az Apokalipszisben). A második rész üzenete egy mondatban így foglalható össze: Krisztus utolsó hét szavával nyilvánította, hogy megváltásának műve által legyőzte a hét

kevély ember megaláztatása tehát úgy következik be, ha a ló leveti magáról, és nyaka szakad (vö. a hamis esküvésről szóló prédikáció végével). Ezen kívül, a kevély ember "magas polcon" van, vagy ott képzelet magát, amint a Prédikációkban nem egy helyen olvassuk. A magas polcra pedig nagyot lehet esni, gyakran nyaktöréssel járót is. A fősvénység "leromlott", mert a fősvény halomba gyűjti kincsét, illetve addig tömi tárházát, amíg a sok dugott holmi szétfeszíti, összemulasztja azt. A bujaság "ki-gyomláltatott", szerintem egyértelműen azért, mert a túl sűrűn növő, elvadult, "buja" növényzetet is gyomlálni szokták. "Megfojtatott" a torkosság: ugyan minémű más sorsra is jutott volna? A harag és gyűlö-

többi megfogalmazás is lefordítható: a bűn lelkünk ellensége, ezt az ellenséget pedig le kell győznünk.

Krisztusnak a keresztfán mondott hatodik szavához (Consummatum est) kapcsolódik a következő hasonló szerkezetű szövegrész. (VI. 716-17.) Krisztus megváltásának műve által "bétellyesedett az Irás": az őszövetségi próféták jövődölésai, az áldozatok példái, a pátriárkák szimbólumértékű cselekedetei. A zsidó Peszach-ünnep bárányáldozata Isten Bárányának előképe volt; amint az első húsvéti bárány vére feltartóztatta az öldöklő angyalt az Isten népében való kártételtől, úgy az Isten Bárányának vére megoltalmazza a Bárány híveit az örök halál fullánkjától. Érdemes figyelni a továbbiakban az asszociáció menetére: a Mózes vesszejéből lett kígyó után rögtön az érc kígyó következik, amelynek nézése betegséget gyógyított. Ismét a Gedeon gyapjának története említődik a szűztől születés illusztrálására (bővebben I. később), majd a gonosz Góliádot legyőző Dávidé. Ez a kép újfent összetett gondolatsort idéz bennünk: A Messiás is (emberi természete szerint) Dávid házából származik; a Dávid és Góliát közötti (fizikai) erőkülönbség azt példázza, hogy a Messiás alázatosságból, illetve hogy a megváltott embert nagyobb hálára kötelezze, iránta való szeretetét így is kimutassa, isteni méltóságáról lemondva, gyarló ember alakjában, harminchárom évi evilági száműzetés, végül kínszenvedés vállalásával váltotta meg az embert. Ismét a Sámson és Dalila példája következik, majd az atyafiai által eladatott Józsefé. A Messiást saját népe ítélte halálra, illetve saját tanítványa adta el harminc ezüstpénzen. A Messiás erkölcsi nagyságát, tökéletességét példázta József viselkedése, amikor az őt eladó atyafiakon nemcsak hogy bosszút nem állt, de búzáat adván nekik, a búza árát is visszatétette a zsákokba. Ezt az erkölcsi magatartást (ellenségeink szeretése) nem igazán látjuk viszont, csak az Újszövetséget hozó Krisztusnál, aki saját megfeszítőiért is imádkozott. A Jákob csillaga a mágusoknak megjelent "betlehem-i csillagot" is asszociálja: ez a csillag úgy vezérelte a mágusokat Krisztushoz (hogy szentek legyenek, aminthogy a krónikák szerint azok is lettek), mint Krisztus, "ama fényes hajnali csillag" (aki előtt a többi csillag fénye elhomályosul) vezérli a benne bízókat a mennyi boldogságra.

Ez után három előre jövődött konkrét esemény betelje-

>>>>> folytatás a 18. oldalon

főbűnt. Ez a felosztás, pontos párosítás (egy "szó" — egy főbűn) a skolasztika didaktikus célzatú hasonló felosztásaira, párokba rendezésére emlékeztet bennünket (I. később). Az ellentétezésre épülő (az ellentétpár egyes tagjait külön-külön egymásnak is megfeleltető) összekötő körmondatot átugorva tekintsük át röviden, milyen igéket használ a "meggyőztetett" szinonimáiként a szerző. A kevélységnek "nyaka szakadt", és nem véletlenül, hiszen a kevély ember (különösen a törökellenes csatározások korszakában) "magas lovon ül", a szó legszorosabb értelmében is. A

ség "gyökerestől kivágott" — lévén mindkettő érzélem, a pázmányi szóhasználat szerint a szívben, illetve a vesékben a székhelye; a szívnek pedig "gyökerei" vannak, amelyek behálózák az egész embert; valakinek "a szíve gyökerét" átkozni, ma is egyike a legsértőbbeknek a "műfajból". A megtérő emberben Isten megszentelő malasztja "új szívet terem" — olvassuk az Imádságos könyvben (pl. Gyónás után való könyörgés). Végül az irigység és jóra való restség "meggyőztetett" (meggyőz=legyőz). Itt találkozunk az alapképlettel (amelyre valamennyi

>>>>> folytatás a 17. oldalról

sedése kerül említésre (Krisztus Betlehemben született, a napkeleti királyok ajándékokkal szolgálták neki, a zsidók Királya számáráton ment Jeruzsálembe). A monotónia megtörése végett ismétlődik a kezdő klapancia (Consummata est...), majd egy régi, már-már közhellyé vált ószövetségi példa következik: úgy formáltatott a második Ádám (Völegény) oldalából (értsd: oldalsebéből) az Anyaszentegyház (=mennyei Jegyes), mint az első Ádám oldalából formáltatott Éva (=földi jegyes, hitvestárs). Továbbvive: a fenti párhuzam mintegy magyarázza az Egyház=Krisztus Teste viszonyt is: ahogyan az asszony-ember férfiúból lett, és ezért a házasságban vele egy test, úgy egy test a keresztfágyán létrejött misztikus nászban Krisztus az ő Egyházával. Lásd az Énekek éneke katolikus értelmezését: a "kölyukak" Krisztus kéz- és lábsebei, a "kőhányások hajléka" Krisztus oldalsebe, amely olyan nagy, hogy Tamás apostol a kezefejét is bedughatta volna, ha akarta volna. Ide kívánczik a Loyolai Szt. Ignácnak tulajdonított fohász megfelelő része is: "Szent sebeidbe rejtis el engem", amelyet hosszabb imaszövegbe beépítve megtalálunk Pázmány Imádságos könyvében is. (Vö. PÖM VI. 664, 665.) A következő kép újfent párhuzam mellett ellentétet is hordoz, azaz (régisége és közismertsége dacára) "sántít" a párhuzam: az ártatlan Ábel vére ugyanis bosszúért kiáltott az égre, míg a Krisztus vére homlok-egyenest ellenkezőleg: bocsánatot szerez a bűnösöknek. Ezt a kettősséget és hozzá hasonlókat (párhuzam és ellentét egyazon képben) korántsem "hibaként" említjük meg külön, sőt, ellenkezőleg, megjegyezzük, hogy ezek az ő- és újszövetségi szimbólumok, példák és újszövetségi megfelelőik között a legtalálhatóbb társítások, hiszen az azonos vonások mellett több-kevesebb pontossággal a különbségeket is megvilágítják; így szemlélve hitesebbek ellentétes aspektust nem tartalmazó társaiknál, az általuk hordozott alapeszmét (= az Újszövetség magasabbrendűsége az Ószövetséggel szemben) is szemléletesebben juttatják kifejezésre. Ugyanebbe a kategóriába tartozik, hasonlóképpen elemezhető a következő kép is: Noé meztelensége tisztességtelen volt (nuditas viminalis), szégyent hozott a családra (a fiak szégyelltek atyjuk meztelenségét); Krisztus meztelensége tisztességszerző volt (nuditas virtualis), azért lett ő meztelen, hogy az általa megvaltottak az ártatlanság fehér ru-

hájaiba öltözhessenek. Ismét egy klasszikus példa következik: Izsák csodálatos engedelmissége atyjához az önmagát feláldozni kész Messiás mennyei Atyjához való engedelmisségét "árnyékozta". Ezt a példát az egyházatyák részleteire lebontva is értelmezték: eszerint a rőzseköteg, amit Izsák saját maga vitt fel az áldozat helyére, jelképezi Krisztus keresztfáját, Izsák a Megváltót — ámde több szentszerző magyarázatát összevetve itt is első látásra furcsa kettősségre bukkanunk: a tövises között fennakadt fiatal kos szintén a Messiást jelképezi [vö. Krisztus töviskoronája, Krisztus férfiúsága (vir dolorum), illetve Krisztus áldozati bárányméltósága]. Ez a kettősség azonban könnyűszerrel magyarázható a Messiás főpapi áldozatának már említett jellegzetességével: pap és bárány, áldozó és áldozat azonos volt ebben a természetfölötti aktusban. Jákob gödölyebőrbe öltöztetése ismét klasszikus példa. Jelképezi Isten emberi sorba való leereszkedését [ha az első Ádámra igaz volt (ember-Isten irányban), a második Ádámra is igaz (Isten-ember irányban) a kijelentés, hogy "olyan lén, mint közzülünk egy" — Gen. 3. v. 22.]. Ugyanakkor a gödölyebőr ismét csak az áldozati báránnyra emlékeztet (a zsidóknál a húsvéti bárány funkcióját gödölye is betölthette). Ismétlődik József példája (valószínűleg a szerző figyelmének lankadása miatt), majd még egyszer ismétlődik a kerecsen szolgáló klapancia, harmas tagolást biztosítván a hatalmas felsorolásnak. Befejezésül a megváltás művének aspektusairól általános összefoglalót kapunk. A megváltás művében Krisztus tanúságot tett: a.) engedelmisségről (teljesítvén Atyja akarátát); b.) béketűrésről (szenvédésének poharát kiitta); c.) isteni bölcsességéről (prédikálásával); végül d.) tökéletes, bőséges engesztelő áldozatot mutatott be, vérét utolsó cseppig kiadván.

Irodalom

PÁZMÁNY 1903-05

Pázmány Péter: *Összes munkái*. A budapesti kir. magyar Tudományegyetem megbízásából egybegyűjti és sajtó alá rendezi ugyanazon egyetem Hittudományi Kara. Magyar sorozat; Budapest (Egyetemi Nyomda). Röv.: PÖM.

6-7. kötet. *A Római Anyaszentegyház... Predikációk*.

Az 1636-iki, vagyis első kiadás után s. a. r. Kanyurszky György.

SÍK 1939

Sík Sándor: *Pázmány, az ember és az író*. Bp., Szent István Társulat.

Befejező rész következik

A MAGYAR FORDÍTÓHÁZ alapítása és programjai

— *Mi a Magyar Fordítóház?* Alkotóház külföldi fordítónak, akik azért látogatnak a Fordítóházba, hogy a magyar irodalmat fordítsák saját nyelvükre. Rendelkezésükre áll 6 szoba, a Magyar Fordítóház Alapítványtól ösztöndíjat kapnak, igénybe vehetik a ház könyvtárát, technikai berendezéseit, konzultálhatnak más magyar fordítókkal és kortárs magyar szerzőkkel. A Fordítóházat a Magyar Fordítóház Alapítvány hozza létre és működteti. Kuratóriumának tagjai: Rácz Péter (elnök) író, fordító, Géher István, Lator László professzorok, fordítók, Schein Gábor, Vörös István írók, tanárok, fordítók. Az ügyvivő dr. Deák László. Hasonló intézmények működnek több nyugat-európai országban és hamarosan Szlovákiában is.

Védnökeink között tudhatjuk Göncz Árpád köztársasági elnököt és közel nyolcvan író, köztük: Konrád Györgyöt, Esterházy Pétert, Nádas Pétert, Földényi F. Lászlót, Eörsi Istvánt, Mészöly Miklóst. A Fordítóház jelentőségét növeli az a körülmény, hogy 1998-ban várhatóan Magyarország lesz a vendégország a frankfurti könyvvásáron, ami a magyar irodalom és a fordítások óriási presztizsnövekedését jelenti: íróink (és a fordítók, a Fordítóház) kilépnek a nemzetközi porondra és jobban bekapcsolódnak az európai irodalmi vérkeringésbe.

— *Hol működik majd a Fordítóház?* A Magyar Alkotóművészeti Közalapítvány hosszú távú használatra a felújításért cserébe átadta a Magyar Fordítóház Alapítványnak a Balaton északi partján, Balatonfüreden lévő hatszobás ingatlanát, az ún. Lipták-házat (Petőfi S. u. 36). A Magyar Fordítóház tehát hosszú távra rendezett jogi viszonyok között fog működni.

— *A Magyar Fordítóház működése és programjai.* A Ház kellő számú támogató esetén 1996 végén megnyithatja kapuit. A Magyar Fordítóház Alapítvány ösztöndíjait a külföldi fordítók 4-6-8 hétre pályázhatják meg, ezt az időt munkával töltik. Az Alapítvány szakmai szemináriumokat, eszmecseréket szervez számukra, lehetőség nyílik találkozókra, tapasztalatcserékre. Együtt kívánunk működni a francia, német, holland és brit fordítóházakkal.

— *Hogyan támogathat Ön?* Más szponzorokkal együtt Ön részt vehet a Magyar Fordítóház alapításában. Támogatása lehetővé teszi a ház felújítását, felszerelését és első programjainak beindítását: ezen célokra a még szükséges összeg (figyelembe véve az eddigi támogatásokat): ca. 12 millió Ft. A Magyar Fordítóház Alapítvány bankja: Kereskedelmi és Hitel Bank Rt. 10402166-21635449-00000000.

— *Mit adunk az Ön támogatásáért cserébe?* Nevét meg kívánjuk örökíteni kiadványainkban (a világ minden részébe szétküldendő prospektusainkon, értesítőinken), szerepelni fog a Magyar Fordítóházban készült könyvekben, valamint magában a Fordítóházban. Az alapítást a legnagyobb összeggel támogató magánember illetve intézmény nevet adhat a háznak.

— *Eddigi támogatók:* Prins Bernhard Fonds (Hollandia), külföldi magánszemélyek, a József Attila Kör, ígéretét bírujuk 2 magyar banknak, a Soros Alapítványnak, más intézményeknek. Tárgyalunk számos külföldi alapítvánnyal, kulturális intézettel, az Európa Tanáccsal (Strasbourg) és az Európai Unióval (Brüsszel).

— A Fordítóház felépítésére, működtetésére vonatkozóan részletes programmal rendelkezünk.

Cím: 1094 Budapest, Tűzoltó u. 5. Tel.: (361) 215 - 4075

RÁCZ PÉTER

a Magyar Fordítóház Alapítvány elnöke

KÓDEX—

Elsődlegesen arra kell utalni, hogy a Habsburg fennhatóságú magyar területeken is továbbélt a hadállítás középkori alkotmányos rendje: leegyszerűsítve külső támadás esetén a nemesség személyes hadkötelezettsége, a birtokok utáni bandériumállítás kötelezettsége és a porták meghatározott száma utáni hadállítási kötelezettség. Ehhez az állandó török veszélyre tekintettel királyi mezei hadak és végvári őrségek állandó fegyverben tartása járt. Emellett ebben az időben is folyt és lezárult az ugyancsak állandó török veszély miatt szükségessé vált katonai határőrvidék Bécsből irányított kiépítése, amely az Adriára támaszkodóan indulva és végül is a Keleti Kárpátokig kiterjesztve, egységes rendszert alkotott a déli és keleti peremvidéken. Az e térségben telepített, zömében délszláv, állandóan fegyverben tartott paraszti lakosság az uralkodó hívó szavára ugyancsak hadállítási kötelezettséggel tartozott adómentessége fejében, sőt, fegyveres szolgálata a határokon túl is igénybe vehető volt. A két sajátos magyar szervezeti formán túl mindinkább meghatározóvá vált magyar szempontból is a császári, majd 1745-től a császári-királyi állandó hadsereg léte, fejlesztése.

Az első tisztázandó kérdés az, miként volt összeegyeztethető a császár-király állandó hadseregének fenntartása a továbbélő magyar alkotmányossággal. A történetírás eddig azt tartotta, hogy az 1715. évi VIII. törvénycikk tette lehetővé e császári fegyveres erő Magyar Királyság-beli jelenlétét és ugyanez biztosította a fenntartásához való magyar hozzájárulást.

Még nem történt kísérlet annak kimondására, milyen arányban vett részt a magyarság az oszmánellenes felszabadító háborúban és a későbbi dinasztikus harcokban. A kutatások alapján világossá vált, hogy 1683 és 1697 közt 18,61% és 37,34% közt mozgott a Habsburg-hadvezetés által az oszmán háborúban bevetett magyarok aránya, vagyis minden ötödik-harmadik harcos magyar volt és saját hazája felszabadításáért fogott fegyvert. A későbbiekben csak az állandó hadseregben is előbb minden negyedik, majd minden harmadik katona magyarországi kiállítású volt. A század végi utolsó török háborúban pedig a hadbaküldötteknek már a fele magyarként fogott fegyvert, jelentős részben azonban a katonai határőrvidékről mozgósítottan.

Ebből fakadóan vizsgálni kellett a magyarságnak a hadvezetésben való részvételét is. Az ez irányú kérdésfelvetés oda vezetett, hogy 270 tábornoki kinevezésre került sor a Magyar Szent Korona országaiból származó ezredeknek. Ezek pályafutásának vizsgálata is sok új eredményt hozott, főleg a társadalmi mobilitás vonatkozásában. Így kiderült, hogy közülük minden tizedik egyszerű származásúként kezdte katonai pályáját, továbbá 17,41% közlegénységből ment fel tábornokságra, miközben minden ötödik nemesi vagy arisztokrata származású magyar is legalul kezdte. A magyarországi ezredek közül ugyan 60,81% még tábornoki kinevezésben is részesült, de igazán magas beosztáshoz közülük csak kevés jutott. Az egyes életpályák vizsgálata azt igazolta, hogy az előmenetel haditettekre alapult, de erősen a körülmények kedvező vagy kedvezőtlen alakulásának a függvénye volt.

A haditettek vezettek el az utolsó vizsgálat kérdéséhez, a katonai teljesítményhez. Ennek elismerését egyik korai megnyilvánulásként a nemességre, magasabb méltóságra emelés jelentette. Ebben majdnem minden második magyar tábornok részesült.

Részletek ZACHAR JÓZSEF: KÖZÖS HADI MŰTUNKRÓL (BÉCSI NAPLÓ) C. TANULMÁNYÁBÓL

—INDEX

ÚJ LEMEZEIMET HALLGATOM 94.

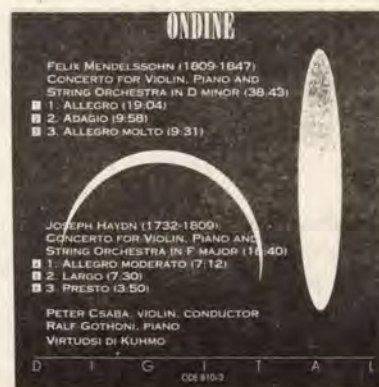
Bartók-modell — északi módra

A cím majdnem úgy hangzik, mint egy finom ételnek a receptje. És nem véletlenül! Gyakran hangoztatják, hogy a zene táplálék, mégpedig életet adó, energiát sugárzó, gyógyító erejű, magasrendű *élelem*. Milyen szép szavunk van a táplálékra: ÉLET-ELEM. A zene is élet-elem: szellemünket *élelmezzük* vele. Ha tömegmértékben tudnánk, hogy milyen fontos szellemünk helyes táplálkozása, egészséges étrendje, talán nem fogyasztanánk — a zenéből is! — elsősorban a mérgező eledelket. De mit tegyünk — hangzik a patetikus kérdés —, ha éppen ezek az étel(zene)csodák a legcsábosabbak. A mérgezőgombák is mindig tetszetősebbek, mint az ehető — válaszolhatnánk.

A zeneszerző számára is ehető és ehetetlen ételek sora áll készen. Csak rajta múlik, hogy mit és mennyit fogyaszt el belőle. Minták ezre áll előtte, csak válogatnia kell belőle. Mint zeneszerző nagyon is tudom, hogy ez milyen nehéz. Azt is tudom, hogy hányszor választunk tévesen a legjobb akarunk ellenére is. No meg a hajlam is döntően befolyásolja az alkotót mintái kiválasztásában. Azonban van néhány minta, amely alig megkerülhető. Bach zene-modellje ezek közé tartozik. A népdal, a gregorián, a klasszikus zene modelljei szintén... Közben Sibelius *Andante festivo*-ját hallgatom egy északi CD-lemeze. A MUSICA VITAE vonósenekar, Petri SAKARI vezényelte londoni hangversenyének (1990. június 24.) ÉLŐ felvételét. — Mostanában mind erősebben jelentkezik az a törekvés, hogy a CD-lemezek "megsemmisítően tökéletes" hangfelvételeit *élő* felvételekkel hozzák közelebb a hallgatóhoz. Úgy tűnik, lassan többre értékeljük a pillanat ihletét, mint a legtökéletesebb változat már-már "halott" tökéletességét. És a jelenlévő közönség élő közegét is közelebb érezzük magunkhoz (köhögésekkel, mocorgásokkal, tapssal együtt!), mint a CD-mesterleme-

zek végtelen kozmikus CSENDJÉT. Az ÉLŐ felvétel az egyszerűt, a megismételhetetlent jelenti, a TEREMTÉS titkaiba enged bepillantani... A CD-lemezem közben Lars-Erik Larsson *Kis szerenádja*-ra váltott át. Be keveset ismerünk az északiak zenéjéből. Larsson neve is, annak ellenére, hogy majdnem "kortárs" zeneszerző és a legismertebb, legnépszerűbb svéd komponista, számomra is csak ezzel a lemezzel vált ismertté. A következő mű szerzője, az 1935-ben született Aulis Sallinen akár évfolyamtársam is lehetett volna. Főleg operákat írt, és szimfonikus zenét. A lemezen egy, a finn folklórból választott, gyászénekre komponált változatait hallgathatjuk meg. Sok szép, egyéni hangzás-effektussal átszótt muzsika; kéznnyújtásnyira van hasonló, délkelet-európai muzsikánktól. Einojuhani Rautavaara — ej, de nehéz kiejteni a nevét — 1928-as születésű; *Pelimannit* című, op. 1-es műve hangzik fel a lemezen. A finn zenei világot hozza el számunkra, azt a másik, modernebb finn muzsikát, amely immár rég kinőtte magát Sibelius gyönyörű, poétikus, rendkívül romantikus zenei mikrokozmoszából. A CD-lemez kísérfűzetének rövid jellemzése szerint Rautavaara Bartók és Stravinsky szellemében alkotta művét (ne felejtjük: op. 1-es jelzésű kompozíciójáról van szó). Bartók nevénél megálltam egy pillanatra. Átvillant emlékezetemen, hogy hány komponista kezdte zenei világát felépíteni éppen Bartók nyomdokain indulva pályája kezdetén. Ebbe a sorba Lutoslawski éppúgy beletartozik, mint Ligeti György. Bartók szellemisége majd minden zeneszerzőt megérintett, kimondva vagy szemérmesen "letakarva", de a bartóki hatás ott vibrál a 20. század második felének majd minden jelentős zenei alkotásában. A BARTÓK-MODELL rendkívül erősen beitatódott, univerzálódott a kortárs zenei szakma- és köztudatba. Íme eljutott északra is: a pazarló pompájú finn nyári zenei álmába, az erdők misztikus csendjébe, a befejező tétel északi hűvös fuvalatát, vad erőt árasztó szaturnáliájába. A BARTÓK-MODELL ősi titkot őriz, be sokan keressük e sáman-varázslathoz vezető titkos ajtók kulcsait. A Bartók-zene TÜKRÉBEN nemcsak önmagunk valódi énjét keressük, de sokezer kilométerre élő, dolgozó lelki társunkat is.

TERÉNYI EDE

Szeptemberi évfordulók

- 1 - 90 éve halt meg Giuseppe Giacosa olasz drámaíró
- 2 - 80 éve született Jakó Zsigmond romániai magyar történész
- 30 éve halt meg Teodor Muraşanu román költő
- 3 - 90 éve halt meg Cletto Arrighi olasz író
- 4 - 400 éve született Constantijn Huygens holland költő
- 5 - 100 éve született Heimito von Doderer osztrák író
- 75 éve születet Adrian Marino román kritikus
- 6 - 20 éve halt meg Laco Novomesky szlovák költő
- 7 - 20 éve halt meg Albrecht Dezső németországi magyar újságíró
- 90 éve született Balogh Edgár romániai magyar író
- 130 éve született Tristan Bernard francia író
- 8 - 340 éve halt meg Joseph Hall angol költő
- 80 éve halt meg Nicolae Velovici román író
- 9 - 130 éve halt meg Czuczor Gergely magyar költő
- 100 éve halt meg Matei Millo román író
- 10 - 280 éve halt meg Pápai Páriz Ferenc magyar tudós
- 125 éve született Marcel Proust francia író
- 11 - 40 éve halt meg Elie Daianu román író
- 12 - 40 éve halt meg Hans Carossa német író
- 160 éve halt meg Christian Grabbe német író
- 75 éve született Stanislaw Lem lengyel író
- 140 éve született Riedl Frigyes magyar irodalomtörténész
- 13 - 120 éve született Sherwood Anderson amerikai író
- 675 éve halt meg Dante Alighieri olasz költő
- 14 - 80 éve halt meg José Echegaray spanyol drámaíró
- 10 éve halt meg Galambos Lajos magyar író
- 140 éve született Sofia Nádejde román író
- 15 - 60 éve halt meg Otto Stoessl osztrák író

- 16 - 140 éve született Moses Gaster román nyelvész
- 120 éve halt meg Mikó Imre magyar történész
- 70 éve született Simon István magyar költő
- 17 - 150 éve született Böhm Károly magyar filozófus
- 18 - 275 éve halt meg Matthew Prior német költő
- 400 éve született James Shirley angol író
- 19 - 1130 éve született Bölcs Leó bizánci krónikás
- 20 - 20 éve halt meg Marcel Breslaşu román költő
- 10 éve halt meg Iorgu Iordan román nyelvész
- 175 éve született Luigi Mercantini olasz költő
- 225 éve halt meg Tobias George Smollett angol író
- 21 - 420 éve halt meg Geronimo Cardano olasz filozófus
- 75 éve halt meg Eugen Karl Dühring német filozófus
- 90 éve született Szabó Béla szlovákiai magyar író
- 130 éve született Herbert George Wells angol író
- 22 - 75 éve halt meg Ivan Vazov bolgár költő
- 23 - 10 éve halt meg Ladányi Mihály magyar költő
- 24 - 460 éve halt meg Johannes Secundus holland költő
- 25 - 10 éve halt meg Debreczeni László romániai magyar művelődéstörténész
- 40 éve halt meg Reményi József amerikai magyar irodalomtörténész
- 100 éve született Elsa Triolet francia író
- 26 - 170 éve születet Ljubomir Nenadovic szerb író
- 27 - 430 éve halt meg Marco Girolamo Vida olasz költő
- 28 - 30 éve halt meg André Breton francia költő
- 120 éve halt meg Constantin Negri román író
- 29 - 130 éve született Hermann Löns német író
- 30 - 160 éve született Vicente Wenceslao Querol spanyol költő
- ? - 1150 éve halt meg Po Csü-ji kínai költő

Bölcs mondás

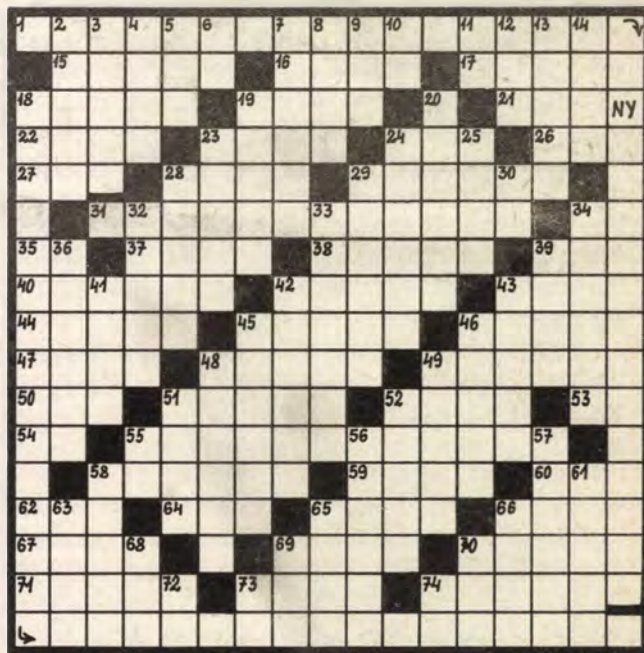
Benedek Elek intelmét idézzük a vízszintes 31., 1. és függőleges 18. számú sorban.

VÍZSZINTES: 1. Az idézet második része (zárt betűk: H, A, V, E, R, E). 15. ... a lóláb, népi mondás. 16. Hacsaturján személyneve. 17. Város Bécs közelében. 18. Eset. 19. Főleg Észak-Afrikában élő, sémi nyelvet beszélő nép. 21. Nagyszalonta híres költője. 22. Így nevezte Ady az édesanyját. 23. Ének, névelővel. 24. Sziréna összefüggő betűi. 26. Becézett Ilona. 27. NOH. 28. Úszás, románul. 29. Becézett női név. 31. Az idézet első része (zárt betű: H). 34. Tagadószó. 35. Kilogramm. 37. Fafűvös hangszer. 38. Peres ügyben döntött. 39. Majdnem ezer! 40. A-val az elején: a maga akaratát makacsul érvényesítő ember. 42. Végtelenül ikerít! 43. Orosz férfinév. 44. Azt a személyt Leonnak hívják. 45. Vissza: fatönk. 46. Ennek a hátához. 47. Testrész. 48. Gabonafajta, névelővel. 49. Hazai magyar író, kritikus, az első négyzetben személynevének kezdőbetűjével. 50. Vízínövény. 51. Város Észak-Olaszországban. 52. Edény, tál — románul. 53. Németországi és zambiai gépkocsik nemzetközi betűjele. 54. Ittrium és kálium vegyjele. 55. Időjárás. 58. Kolozsvári folyóirat. 59. ... Waters, város Ausztrália északi részén. 60. Némán lököm! 62. Alma..., főváros. 64. Tanító egyenemű hangzó. 65. Tíz gramm. 66. Vissza: hím állat. 67. Áll alatti zsírpárna. 69. Érkezne. 70. Szerelem, olaszul. 71.

Európai nemzet. 73. Eszes. 74. Például cukortörésre szolgáló hengeres edény.

FÜGGŐLEGES: 2. Nagy erővel ontó. 3. Piramis-lelőhely. 4. Fordított nehezék. 5. Cosinus. 6. Hangtalanul sűg! 7. Ázsiai küzdősport. 8. Nagy tó, az Amu-Darja és a Szir-Darja vize táplálja. 9. Lőledel. 10. Annyi mint. 11. ... invisis, látatlanba. 12. LAA. 13. A Földközi-tenger beltengere. 14. Étkezés, angolul. 18. Az idézet harmadik része (zárt betűk: E, Ű, L, M, Z, A). 19. Anekdot. 20. Csecsemőknek hátulnyitott kabátja, névelővel. 23. Dél-amerikai lánchegység. 24. Erre a helyre érkezett. 25. Létezés. 28. Zavartan dobni! 29. Az ókori mitológiában Poszeidón és Gaia fia, Herkules legyőzője. 30. Kilométer. 32. Negatív töltésű részecskék. 33. Baktörés. 34. Tiszaparti város Magyarországon. 36. Vitorlás-hajók (ék. h.). 39. Maga után utasít. 41. Angolul olvasni. 42. Bizánci stílusú szentképek. 43. Régi divatot követő. 45. Gyilkosság az ...-Expresszen, Agatha Christie-mű. 46. Ily módon. 48. Adományoztunk. 49. Teste alól. 51. Puerto közep. 52. Romantikus angol költő és festő (William, 1757-1827). 55. Molibdén vegyjele. 56. Város Dániában (ék. f.). 57. Hozz létre. 58. Baromfi. 61. ... a hideg, reszketek. 63. Íróeszköz. 65. Felhord! 66. ... Pellea, román színész, filmszínész volt. 68. Osztrák, svéd és norvég gépjárművek betűjele. 69. Dísze. 70. AOK. 72. Zenélni kezd! 73. Ezüstfém puha fém. 74. Kassák Lajos lapja volt.

SALLÓ LÁSZLÓ

A HELIKON 15. számában közölt Az "Albigensek" utóhangja című rejtvény megfejtése: Amért küzdöttek, hősín kardra kelve, / Amért máglyákra mentek énekelve / Mi volt az! Tán fényes látó szemük / Bevillant, bár balsors tört ellenük.

Főszerkesztő: SZILÁGYI ISTVÁN
Főszerkesztőhelyettes: KIRÁLY LÁSZLÓ
Felelős titkár: SZIGMOND ISTVÁN

Főmunkatárs: SZABÓ GYULA
Szerkesztőség: LÁSZLÓFFY ALADÁR: világkultúra
SZÖCS ISTVÁN: K. JAKAB ANTAL: vers, irodalomtörténet

MOZES ATTILA: próza, kritika
NAGY MÁRIA: olvasószervező
RAKOSSY TIBOR: műszaki szerkesztő

Számlógépes tirdelés: NAGY MÁRIA; nyomtatja a Miskolczi Kis Miklós református sajtóközpont; felelős vezető: TONK ISTVÁN
A szerkesztőség címe: 3400 Cluj-Napoca, str. Iuliu 14. Postafiók (casuta postala) 243 Telefon: 132309, 132096

A HELIKON alapítványi támogatással jelenik meg - kiadja a ROMÁNIAI ÍRÓK SZÖVETSÉGE ISSN 1220-6288